

ՅԱԿՈՒ ՄԻԶԱՅԷԼԵԱՆ

Ճեղասպանություն էր

Արցախեան զորքերի ղեկավարը Երևանում Երևանի քաղաքում...

Անհատապես այս զորավարը հետևանք էր եղանակի, որ մեծ...

Չիմաստ, արդեն անկախ երկիր ունիմք, ղեկավարություն է...

Այս բոլորը նոր յայտնագործություններ չեն, Երևանում...

Ավստրալիայի, հիմա անցածին վրայ լայն փոխառնում...

Կը բավականին մեծ զանգ օրորեցինք անցյալի փառերով...

ԱՄՆ նախագահին կը խնդրենք, որ Տեղապահությունը...

Երկնում հիմա լավագույններն են թափվում

ՆԱԽ 3ԱՆ

Պատերազմը միայն աղի արցունքի համ չունի, ղախտաբան...

Սեփական սանիթի կարո՞ք է, կամ գուցե մանկությունից...

Մի սանիթ երկու եղբոր նույն օրը գորակոչել են: Հայրն ու...

Երկու եղբայրներին նույն օրը արել են Հայրություն՝ մարտական...

Այս ղախտությունը ֆարին էլ կլացացնի, բայց ողբերգություն...

Երկու եղբայրների զոհվելու փաստից առավել զարհուրելի է...

Մեր կողմից արդեն են աղաչում զինվորներ, որոնց համար...

չազուրկ ընթացիկների տղաներին, որոնք կանոն, արել են...

Գյուղերում տղաները դեռ 12-13 արեականից աշխատում են...

«Գետնաբաշտի առած աթոռներն են: Մի ամիս ինչ-որ մեկի...

«Տուն չունենիմք, Միտրա աշխատեց, հորն օգնեց, էս կիսա...

«Հենց որ Արամն անում էր սան դիմացի ֆարին, գիտեի, որ...

Գետնաբաշտ էլ, Միտրա էլ, Արամն էլ չկան: Նրանց կիսախարխուլ...

Որդես կանոն՝ կարիքավոր ընթացիկների երեխաները...

18-20 արեական գյուղաբնակ տղաները գուցե հետագայում...

Մայրաքաղաքում ղախտներն այլ է: Զույրը թերթում է եղբոր՝...

Ռոբերտը Երևանում աշխատում է, մաթեմատիկոս, ղախտաբան...

Եղբարը ստիպել է ծնողներին Լոռիից տեղափոխվել Երևան...

Ֆրանսիական համալսարանն ապահովել էր, բայց զինվորական...

Եղբարի, Ռոբերտի ծնողներն ամբողջ կյանքում աշխատել են...

Ռոբերտն ու Եղբարը հրաշալի կարիերա կարող էին ստեղծել...

Մեր տղաները հրաշալի հայր ու ամուսին կլինեին: Գյուղաբնակ...

Դրա համար էլ ցավն այսօր անսանելի է, անեղ, անչափելի: Երկնում...

ԵՐՎԱՆԻ ԱԶՍՅԱԼ

ՊԵՏՐՈՍ, ԱՄՆ

Հայասանը երկրորդ ցեղասպանության եւ փրկության միջեւ

Թուրքիայի դեմ բացասական արձագանքների ստացումով՝ յուրաքանչյուր տարի, Ապրիլի 24-ի նախօրեին, այդ երկրի կառավարությունը ջանք է խնայել աշխարհի առջեւ իր իմիջը մեղմացնելու համար:

Հիշենք, որ 2015 թվականի ապրիլի 24-ին՝ Հայոց ցեղասպանության հարյուրամյակին, Թուրքիայի կառավարությունը նեղ Դարդանեյի ձակասամարտի՝ Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ դաշնակիցների դեմ գերմանացի գեներալների կողմից Մուսասֆա Քեմալին բաշխած կասկածելի հաղթանակի հարյուրամյակը:

Կցանկանալիս, որ Թուրքիայի ջանքերը անօգուտ անցնեն, սակայն իրականությունն այլ է: Հազվի առնելով Թուրքիայի փառաբանող միջազգային արձանայում՝ լուրջ գերեզմաններ աջակցում են Թուրքիային՝ անկախ այդ որոշման բարոյական հետեւանմաներից:

Այս տարին ոչնչով չի տարբերվում, հասկալիս այն փառաբանական զարգացումների լույսի ներքո, որտեղ տեսնում ենք, որ ԱՄՆ վարչակարգը սուր ակնարկներ է նետում Անկարային, այն մասին, որ նախագահ **Ջոզեֆ Բայդենը** կարող է «ցեղասպանություն» կախարհական եզրույթը օգտագործել Ցեղասպանության տարեկիցին ԱՄՆ-ի կողմից ավանդաբար արվող մեկնաբանության մեջ:

Ավելին, Թուրքիայի նախագահական գրասենյակը ապրիլի 20-ին գիտատրոլով էր հրավիրել՝ խնդիր էր տարբեր փորձագիտական խմբերի հետ ֆինանսավորում համար: Առաջին խմբի մասնակիցների շարքում էր նախագահ Էրդողանի խորհրդակցական **Սեյիթ Սերթչեկի**ը, որը ժխտում է ցեղասպանության փաստը:

Իհարկե երեք խմբերի նմաստակը Ցեղասպանության հարցի վերաբերյալ ճշմարտությունը բացահայտելը չէր, քանի որ ճշմարտության մեկնաբանողը նախագահ Էրդողանի ձեռնում է, որը հայերից թափանցում է ներկայացնել «գեթ մեկ փաստաթուղթ», ըստ որի թուրքերը երբեք կասարել են այդ ցեղասպանությունը: Ուստի, փորձագետներին մնում է միայն դասական փաստերը այնպես դասավորել, որ դրանք ապացույց համադրանքում Էրդողանի հորինած դասական ճշմարտության համար:

Ի լրումն այս ստահող արարների՝ Թուրքիան այլ միջոցներ էլ է ներդրել ԱՄՆ նախագահի կողմից Ցեղասպանության ճանաչումը կանխելու համար՝ թանկարժեք լոբբիստական խմբերի եւ անդադար մամուլի փարոզաբանի տեսքով:

Իսրայելի հետ հարաբերությունների կարգավորմանը ուղղված Թուրքիայի շարժումները մեկն է արժանանալուստի իրադրության այն լոբբիստական խմբերի ծառայությունները ԱՄՆ-ում, որոնք, որպես կանոն, անցյալում աջակցել են Թուրքիային ԱՄՆ կառավարությանը Ցեղասպանության ընդունման հարցից շեղելու գործում:

Քանի որ խնդիրը Թուրքիայի համար այդչափ էական հետե-

ւանքներ ունի, զարմանալի չի լինի, եթե Անկարան վերջին տարիներին Վաշինգտոնին ներկայացնի այնպիսի հրատուրիչ առաջարկ կամ գիշտան սարքերակ, որ վարչակարգը ուղղակի չկարողանա մերժել այն:

Ի լրումն իր ավանդական միջոցների՝ այս տարի Թուրքիան հայերին եւս մեկ ցեղասպանությամբ ստառնալու նոր մեթոդ է որդեգրել:

Թուրքիայի գործողությունները Դարաբաղյան վերջին պատերազմի ժամանակ, Հայաստանի սահմաններին թուրքական զորքերի շարունակական կենտրոնացումը եւ Հայաստանի տարածքի մաս կազմող Սյունիքը թափանցելը հավասարազոր է նոր ցեղասպանության: Եվ Թուրքիան Հայաստանի նկատմամբ հանցագործ արգելափակումը հանելու դիմաց որդեգրել է վարձատրություն թափանցում է Ցեղասպանության ներումը:

Անցյալ տարի Բաքվում Հայոց ցեղասպանությունը ծրագրած եւ իրականացրած երեք առաջնորդներից մեկի՝ Էմվեր Փաշայի հիշատակումը Էրդողանի կողմից, զագաթնակեցն էր այն բոլոր ստառնալիներին, որ Անկարան թարբերաբար ուղղում է Հայաստանին: Իրենց ջարդարար նախնու փառաբանումը եւ, միաժամանակ, հայերի դեմ նվաճողական թափանցումը հաղթանակով ուրախանալը իրար կաղեցին Օսմանյան կայսրություն, Թուրքիայի Հանրապետություն եւ նրա փոքր եղբայր, Ադրբեջանի Հանրապետությունը եռյակի բոլոր դասական կետերը:

Էրդողանը միակ թուրք առաջնորդը չէ, որ ստառնացել է Հայաստանին, չնայած նա նրանց շարքում ամենահանդուգնն է: Շատ այլ թուրք առաջնորդներ անցյալում այս կամ այն ձևով ստառնացել են Հայաստանին:

1992 թվականին՝ առաջին դարաբաղյան թափանցումի ժամանակ Թուրքիայի այդ ժամանակվա վարչապետ **Թուրգուօզալը** առաջարկեց Կիոտոյի ոճով բիզնեսի իրականացնել Հայաստանի դեմ: Այլ առիթներով նա իր հռետտական հարցն էր հնչեցնում. «Իսկ ի՞նչ եթե մեր զորավարություններից մեկի ժամանակակից ռոմբը մեծենի Երեւանի վրա»:

Անուղղակիորեն Օզալը հայերին զգուցացնում էր դաս փողել 1915 թվականից: Կրկին եւ կրկին Թուրքիան եւ մեխին է խփում, եւ նախին՝ ասելով. «Մենք ցեղասպանություն չենք գործել», միեւնույն ժամանակ ավելացնելով. «Նրանք ղեկ էր դաս փողած լինեին»:

Նախագահ **Սուլեյման Դեմիրելը** Հայաստանը բնութագրում է որպես «անիծյալ սեղ» Թուրքիայի եւ Ադրբեջանի միջեւ իր աշխարհագրական դիրքում: Այսպիսով, 1993 թվականին Թուրքիայի նախկին նախագահ Բյուլենթ Էջեպիթը ներկայացրեց Մեդրին Լաչինի միջանցքի հետ փոխանակելու սխրահռչակ ծրագիրը, որը այդ ժամանակ առաջարկում էր Կենտրոնական հետախուզական վարչության գործակալ **Փոլ Գոբլը**:

Սեւ այլ խոսովանություն է արվել Բյուլենթը կայացած ՆԱՏՕ-ի հանդիման ժամանակ, կոլուարներում, Թուրքիայի բանակի ստառնալի նախկին ղեկավար գեներալ **Խլեթ Բաբուրի** կողմից: Նա ղարծեցել էր իր երկրով՝ բացեփաթակ սալով այն հռետտական հարցը, թե արդյո՞ք Թուրքիան կկարողանա՞ր ունենալ այդպիսի միավորված ղեկավարություն, եթե «Մենք մեր երկրից չվարձենք հույներին ու հայերին»:

Չբավարարվելով դասական Հայաստանի գրավմամբ, հայ ժողովրդի տարածմամբ ու կոտորածով, թուրք ղեկավարները շարունակում են իրենց ասելության ու ստառնալիներին՝ այժմ արդեն ցեղասպանության ստառնալի փառաբանությունը:

Նախագահ Էրդողանի մամուլ փարոզար **Իբրահիմ Կալիը** փորձել է համոզել նախագահ Բայդենի Ազգային ադախովության հարցերով խորհրդակցական **Ջեֆ Սալիվանին**, որ ֆանգի ցեղասպանությունը եզրույթը գոյություն չունի 1915 թվականին, հետաբար ցեղասպանություն էլ չէր կարող տեղի ունեցած լինել: Այնուամենայնիվ, մույնիսկ այդ ժամանակ, ԱՄՆ դեստան **Ջենրի Սորգենթաուն**, որ վկա էր եղել այդ իրադարձություններին, Թուրքիայի կառավարության գործողությունները բնորոշելիս հնարավորինս մոտեցել էր ցեղասպանություն սահմանմանը: Իրադեմ՝ 1915 թվականի հուլիսին Սորգենթաուն Վաշինգտոն հեռագիր էր ուղարկել, որում նշված էր, որ տեղի է ունենում եթնիկ զոհում, որ դա Հայաստանի խաղաղ բնակչությանը բնաջնջելու եւ նրանց կործանելու եւ զաղթական դարձնելու շարունակական փորձ է:

Պարոն Կալիըն նաեւ ղոնդել է, որ հայկական հարցի վերաբերյալ որեւէ դասավորչ չի կայացվել: **Ուինսթոն Չերչիլը** գրում է. «Մերձավոր Արեւելից ցեղային բնաջնջումը այնքան ամբողջական էր, որքան առաջարկ այդ արարը, այդպիսի չափերով, կարող էր լինել: Հիմնավոր կասկած չկա, որ այս հանցագործությունը ծրագրվել էր կասարվել էր փառաբանական նկատառումներով: Հնարավորություն էր ստեղծվել մաքրելու թուրքական հողը ֆրիսոնյա ռասայից...»: (Աշխարհը ձգնաժամի մեջ (Հատոր 5) Ուինսթոն Չերչիլ): Հակիրճ անդրադարձնալով

դասավորչի հարցին՝ մեր օրերի ակնարակը ցեղասպանագետ **Դր. Վահագն Դադրյանը** գրել է. «Դասարանի գլխավոր մեղադրական ակտը եւ գլխավոր դասավորչը հրատարակվել են Օսմանյան կառավարության Տակվիմ-ի Վեկայի ղաշոնաթերի՝ համադասախանաբար՝ 3540 եւ 3604 համարներում: Նշենք, որ այս ռազմական տրիբունալի բոլոր վճիռները Նյուրեբերգյան դասարանի վճիռն մնան գրեթե անբողոքությամբ հիմնվում էին ղաշոնական թուրքական փաստաթղթերի վրա:

Հազվի առնելով մեծաբանակ իրավական եւ դասական փաստաթղթերի առկայությունը՝ թուրքական կառավարությունը կարող է միայն դիմել ստառնալիներին եւ խեղաթյուրումներին: Թուրքիայի կողմից մնան մեծաբանությունների դիմելը ցույց է տալիս, թե որքան ահռելի կարող են լինել միջազգային հանրության կողմից Ցեղասպանության ճանաչման հետեւանմաները:

Հայաստանի փառաբանական գեթոյի շատ վերլուծաբաններ եւ ղեկավար գործիչներ թերադեմոնում են Ցեղասպանության ճանաչման կարեւորությունը եւ այն վստահող, որ երկիրը կհայտնվի թուրքական թակարդում, ինչպես նաեւ կարճաժամկետ սնտասական օգուտների համար աչք են փակում խնդրի դասական եւ փառաբանական արժեքի վրա:

Նորություն ասած չենք լինի, եթե նշենք, որ փառաբանության մեջ փառաբանության համար տեղ չկա: Որեւէ կառավարություն կխիզախի ճանաչել Հայոց ցեղասպանությունը միայն եթե այդ ճանաչումը համընկնի իր սեփական շահերի հետ: Այդ է դասառաջը, որ մեր Ցեղասպանությունը ճանաչել են 30-ից ոչ ավելի երկրներ: Տեսական ժամանակ է, ինչ մենք ակնառեստ ենք լինում Իսրայելի կառավարության կողմից Ցեղասպանության օգտագործմանը սեփական փառաբանական նպատակների համար: Ամեն անգամ, երբ կառավարությունը փորձում է որեւէ գիշտում կորզել Թուրքիայից, զանգվածային լրատվամիջոցները սկսում են ղեկուղել, որ Իսրայելի ղեկավարները ենթահանձնախմբերից մեկը ղրաղվում է այդ հարցով: Հայերը ոգեւորվում են, թուրքերը՝ անհանգստանում, սակայն Անկարան ինչ-որ կերպ կայ է հաստատում Իսրայելի կառավարության հետ եւ խնդիրը երբեք չի հասնում ղեկավարի:

գումար փլեթարկության համար: Սա ավանդական փառաբանական խաղ է եւ չղեկ է մեզ հիասթափեցնի:

2019 թվականին Սենատի եւ Ներկայացուցիչների սան կողմից Հայոց ցեղասպանության հաջորդաբար ճանաչումից հետո «Նյու Յորք Թայմսը», որը 1915 թվականին 145 թղթակցություններ եւ կարծիքներ էր հրատարակել ցեղասպանության վերաբերյալ, եզրակացրեց. «Մենք բոլորս հասկանում ենք այն փառաբանական նախադրյալները, որոնք ստիպեցին ԱՄՆ կառավարության օրենսդրական ճյուղին ընդունել համադասախանաբար անաճեւերը»:

Ներկայացուցիչների սան կողմից բանաձեռի ընդունումից հետո «Նյու Յորք Թայմսը» գրեց. «Ներկայացուցիչների ղալաջը ճիշտ էր արեց անցյալ շաբաթ, սակայն համադասախանաբար փառաբանի չի արժանանում խիզախության համար: Օրենսդիրները գործեցին միայն որովհետեւ Թուրքիային դեմ դուրս գալը այդ ժամանակ ժողովրդական էր դարձել: Վերջերս Թուրքիայի ներխուժումը Սիրիական Զուրդիսան երկրասակցական հովանավորություն առաջացրեց Վաշինգտոնում: 1915-ի զոհերը արժանի են հիշատակվելու ոչ միայն որպես խորհրդանշական կոտորածից անհետացած ուղղված Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանի վարչակարգին:

Չմայած օրենսդրական գայրույթը ցեղասպանության բանաձեռի հետ կաղեղը փառաբանության բնական ընթացքն է, Էրդողանը այնուամենայնիվ արժանի էր այդ կոտորածին, քանի որ նա ինչ-որ փառաբանական է ինչ ՆԱՏՕ-ի եւ ԱՄՆ-ի հովանավորության փողի ներքո ամբողջ աշխարհը ներառել է սեփական շահերին ծառայող արկածախնդիր գործունեության մեջ: Այդ է դասառաջը, որ ի լրումն բանաձեռի ընդունման, Թուրքիային զստելու համար դասառաջացնել կիրառվեցին:

Սա նախագահ Բայդենի կողմից Հայոց ցեղասպանության ճանաչման համար լավագույն դասն է: 44-օրյա ղաշոնազմից հետո Հայաստանում մռայլ տրամադրություններ են տրվում: Աստիճանաբար տում են բերվում դասառաջի 5000 զոհերի աշխույժները: Պարտության վիշտը ճնշող է, իսկ Հայաստանի ռազմավարական դաշնակցի՝ Ռուսաստանի հետ հարաբերություններում հիասթափությունը մեծ է:

Բայդենի կողմից Ցեղասպանության ճանաչումը կհամալրի ԱՄՆ կառավարության օրենսդիր ճյուղի՝ Ցեղասպանության ճանաչման ուղղությամբ կասարած փայլերը: Այն նաեւ Թուրքիայի տուրջ, որը բացահայտեցնում է Հայաստանի սահմաններին, կարմիր գծեր կհաշի: Դա հույսի օղ կլինի Հայաստանի դասառաջի անենամռայլ ժամին: Դա կլինի փրկություն, որը ամբողջ աշխարհի հայերին կազաշի ներկայիս դասական սրվանայից:

ՀԱՎՈՐ ԶԱՐԶԱՆ

Թուրքագետ

Յուրաքանչյուր սարին Թուրքիայում սկսում էր Ադրի 24-ին ընդառաջ «նախադասարանական» աշխատանքների կազմակերպումով: Դեռ հունվարից Միացյալ Նահանգներ էին գործողվում Թուրքիայի ազգային մեծ ժողովի՝ Մեջլիսի դասվորակությունները, կասարելու բացարձակ աշխատանքներ ԱՄՆ Կոնգրեսում, կառավարության անդամներն ուղեւորվում էին Վաշինգտոն, որ բանակցություններ վարեն ամերիկյան վարչակազմի հետ: Գործողումները շարունակվում էին մինչև Ադրի 24-ը: Այդ ընթացքում թուրքական համալսարանները, ռազմավարական կենտրոնները, հասարակական եւ ֆաղափական կազմակերպությունները հրավիրում էին «գիտաժողովներ», հանդես էին գալիս հայտարարություններով, թե «Հայոց ցեղասպանությունը միջազգային սուս է», դասադասելով հայկական սփյուռքին եւ Հայաստանին:

Թուրքական թերթերը հրապարակում էին Տեղափոխության փաստը հերոս բազմաթիվ հողվածներ, հայերին հասցեագրված սղառնալիքներով: Եթե Մեջլիսի դասվորակություններին չէր հաջողվում Կոնգրեսի օրակարգից հանել Տեղափոխության ճանաչման որեւէ բանաձեւ կամ հասնել ընդունված բանաձեւի չեղարկմանը, ադա գործի էին լծվում կառավարության ներկայացուցիչները, բանակցություններում համոզում ԱՄՆ-ի վարչակազմին, որի ձեւում սակ Կոնգրեսը տեղի էր տալիս:

Այս սարի, սակայն, Թուրքիան օրենսդիր թե գործադիր իշխանությունների որեւէ դասվորակություն չի գործողել ԱՄՆ: Պարզապես ԱՄՆ-ում «Թուրքական Ֆորում»-ի հովանու ներքո գործող առանձին կազմակերպություններ դիմել են նախագահ Ջոզեֆ Բայդենին, նախագահացնելով որ Հայոց ցեղասպանության ճանաչումը նրա կողմից խորադաս կվեցացնի ԱՄՆ-ի՝ շուրջ կես մլն. թուրք ֆաղափացիներին եւ բացասաբար կանդրադառնա թուրք-ամերիկյան հարաբերություններին:

Բավականին զուտ եւ նաեւ հասարակական եւ ֆաղափական կազմակերպությունները: Թերեւս ադրի 21-ին Աֆյոնի համալսարանը «Թուրք-հայ հարաբերություններ» թեմայով սիմպոզիում էր կազմակերպել, զեկուցումներում ընդգծելով

Ադրի 24-ին նախագահ Բայդենը կարսասանի՞ «ցեղասպանություն» բառը

Խնդիրը թուրք-ամերիկյան հարաբերություններում չիրող լարվածությունը չէ, այլ ճանաչման հասունացումը ԱՄՆ-ում

հայերի եւ թուրքերի խաղաղ գոյակցությունը սելջուկյան եւ օսմանյան շրջանում, հավանաբար ընդգծելու համար հայերի «ադրախոսությունը», իսկ նախորդ օրը՝ նախագահականի հանրային կադրերի վարչությունն էր միջոցառում կազմակերպել «1915 թ. իրադարձությունների միջազգային կոնֆերանսը» վերնագրով, որում բացման խոսքով հանդես են եկել վարչության ղեկավար **Ֆահրեթին Ալթունը** եւ Թուրքական դասնական ընկերության նախագահ **Պրոֆ. Բիրոլ Զեթինը**, մասնավորադես ասելով, որ Աշխարհամարտի սարիներին Օսմանյան կայսրությունում գրկաններ են կրել բոլոր ժողովուրդները, հետեւաբար ցավալի իրադարձություններին ղեկ է գիտական մոտեցում ցույց տալ եւ դրանք ուսումնասիրել դասնական հարթության վրա, միջազգային իրավունքի տեսանկյունից:

Կոնֆերանսին մասնակցել է Եվրասիական ուսումնասիրությունների կենտրոնի աշխատակից **Maxime Gauin**-ը: Նա ելույթում մեղ է, որ «իրականության չեն համադասասխանում Ամասոլիայի հայերի անհետացման» թեգերը: Նրա կարծիքով, եթե հայերը իսկադես անհետացել են իրենց բնակավայրերից, ադա դրա դասասխանադոն ցարական գորերն են եւ հայ ազգայնականները: Նրան հավելել է Բավի լեզվաբանության ինստիտուտի **Պրոֆ. Օլեգ Կուզնեցովը**, թե միջազգային իրավունքի տեսանկյունից առաջինը ցեղասպանության են ջարկվել են Բալկանների թուրքերը, 1915-ի իրադարձությունները յուրահասուկ չեն սուկ հայերին, Աշխարհամարտի սարիներին բազմաթիվ ժողովուրդներ ռազմական անվասնագության նկասառումներով նույնդես տեղահանվել են: Ի դեմ՝ ինչդես մեղ էին «Ազգ»-ի մարտի 25-ի համարում, այս ռուս գիտնականը Տեղափոխության թուրքական ժխտողականությունը հիմնավորելու համար «ահաբեկչությունը» համարում է հայկական ազգայնականության գաղափարախոսությունը:

Գալով թուրքական մամուլի հողվածներին, դրանք այս սարի համեմատաբար զուտ եւ:

Դրանում համոզվելու համար կարելի է անդրադառնալ «Gazete Duvar»-ի ադրի 19-ի համարում «Ադրի 24-ին ընդառաջ» վերնագրով հրապարակված հողվածին, որտեղ հողվածագիր **Հաֆան Օֆչալը**, որ դասոնաթող դեսդան է, հայերի զանգվածային տեղահանության որոշումը վերագում է Եմվեր փասային, որոշման հրահանգը՝ Թալեթ փասային, իրականացումը՝ Բեհաթին Շափին: Նա ընդգծում է, որ հայերը, հակառակ թուրքական դասոնական տեսակետների, «ռուսական գորերի հետ համագործակցելու դասառով» սուկ արեւելան վիլայեթներից չեն արսափել, այլ են զանգվածաբար կին, երեխա, ծեր անխիթ, առանց անվասնագության միջոցառումների, տեղահանվել են նաեւ արեւմյան վիլայեթներում, ավելացնելով. «Տեղահանված հաերի մեծամասնությունը ճանադարին համաճարակից մահացել կամ համասարած սղանվել են, դարձել ավազակախմբերի գողը, կանալ են ջարկվել են սեռական ոսնձագությունների, երեխաներին խել իրենց ընսանիփից, փողոն ու սկեղեմը՝ խել նրանց ձեռից: Տեղահանությունից հետո 1.5-2 մլն. բարեկեցիկ թուրքահայ համայնից ողջ է մնացել ընդամենը 100 հազարը, այն էլ զլխավորադես Ասամբուլում»:

ԱՄՆ նախագահի կողմից Հայոց ցեղասպանության ճանաչման առումով բարեդաս այս զարգացումները, ինչ խոսք, կարելի է դայմանավորել թուրք-

ամերիկյան հարաբերություններում առկա լարվածությամբ: Պասառները բազմազան են, որոնցից կարելի է առանձնացնել ՆԱՏՕ-ի անդամ Թուրքիայի աննախադեղ մերձեցումը Ռուսաստանին, ռուսական S-400 հակողային դասոնության համակարգերի ձեռք բերումը եւ այլն:

Սակայն, այդ լարվածությունը սուկ մերձեցմամբ կան S-400-ներով չի կարելի դայմանավորել: Ինչդես ադրի 19-ին «Tele1.com.tr» կայքում գրել է Յըմազ Փուլաթը, Թուրքիայում մսահողված են, որ ԱՄՆ նախագահն Ադրի 24-ի ուղերձում կարսասանի «ցեղասպանություն» բառը: Նա հիտեցնում է Հայոց ցեղասպանության 2019 թ. հողեմբերի 29-ին (Թուրքիայում հանրադեսական կարգերի հռչակման օրն է), Ներկայացուցիչների դալասում, իսկ դեկեմբերի 12-ին Սենատում ճանաչման փաստերը, ընդգծում է, որ երկում իտխող «Ադարություն եւ բարգավաճում» կուսակցության կառավարությունը ներկա դահին Սղիսակ սան հետ որեւէ տիում չունի, Երողանի եւ նախագահ Բայդենի միջեւ որեւէ հեռախոսագրույց առ այսօր չի կայացել, ավելին՝ ԱՄՆ-ում Թուրքիայի դեսդան մեանակված Մուրադ Մերջանին ավելի ֆան մեկ ամիս է, ինչ չի հաջողվում իր հավասարմագիրն հանձնել ԱՄՆ նախագահին, նա այցելեց կոնգրեսականներ Մարկ Գրոսմանին, Ջեյմս Ջեֆրին, Ռոբերտ Պիրսոնին, Ջիմ Ռիտին եւ

Ադամ Սմիթին, բայց չկարողացավ համոզել նրանց: (Մեմ էլ հիտեցնեմ, որ Ռեջեփ Թայիփ Երողանը Ջոզեֆ Բայդենին նախագահ ընսրվելու առնչությամբ տնորհավորել էր դեռեւս անցյալ սարվա նոյեմբերի 10-ին):

Ռր հարցում չի համոզել դեսդանը, հողվածագիր չի մեում: Սակայն, անկախ դրանից, Հայոց ցեղասպանության ճանաչման հարցն ԱՄՆ-ում արդեն հասունացել է: Երկրի 50 նահանգներից 49-ը վաղուց արդեն ճանաչել է դասնական փաստը: «Ազասություն» ռադիոկայանի ադրի 22-ին հողորդած սկալմերով 100-ից ավելի կոնգրեսականներ նախագահ Բայդենին կոչ են անում ճանաչել Հայոց ցեղասպանությունը: Սղինչ այդ նրանք այողիսի կոչ արել էին մարտի 22-ին: Երկու օր անց Սղիսակ սան ադբյուրները հայսնել էին նախագահի Տեղափոխությունը ճանաչելու մսադության մսսին:

Համանման հայտարարություններ են արել նաեւ դեսֆարսուդար **Բիլնկեմը**: Ըստ երեույթին նախագահ Բայդենի այդ մսադության բարերար ազդեցությամբ ղեկ է դայմանավորել «Վառնավա» հիմնադրամի Հայոց ցեղասպանությունը դասոնադես ճանաչելու ադրի 9-ի կոչն Անգլիայի վարչադեսին, Ավստրալիայի Հայ դասի հանձնախմբի կողմից երկրի վարչադեսին ուղղված նույն օրվա համանման կոչը, ինչու չէ նաեւ Կալիֆոռնիայում Բըբանի ֆաղափային խորհրդի՝ Արցալի անկախությունը ճանաչելու կոչը:

Պուլին:Երողան-Ալիեւ համագործակցությամբ դաստերագմի հետեանմով հայկական գորի դասությունը, ավելին՝ դասությունից զաս նաեւ չարաբասիկ եռակողմ հայտարարությամբ դասարողված՝ հայ ռազմագերիներով իտխանությունները կաթվածահար արված, իսկ ժողովուրդն ահաբեկված Հայաստանին խիստ անհրաժեշտ է այդ ճանաչումը: Ալլադես ռազմավարական դասնակցից հիասթափված հայ ժողովրդը կմասնվի հուսահատության, այլեւս նա չի կարող ազասվել իր իսկ ստեղծած «փրկարար Ռուսաստանի» դասրանից:

ԱՆՆՐԻՏ ՀՈՎՍԵԾՅԱՆ

Բայդենի՝ Հայոց ցեղասպանության ճանաչմանը սպասում են նաեւ Գերմանիայում

Գերմանական ՋԼՄ-ները ադրի 22-ին անդրադառնում են ԱՄՆ նախագահ Ջո Բայդենի՝ ադրի 24-յան դասոնական ուղերձում «Հայոց ցեղասպանություն» հավանական որակմանը՝ հիմնունեմալով ամերիկացի իրենց գործընկերների՝ «Նյու Յորք թայմսի», «Ուոլ սթրիթ ջըրնլի» մեկ օր առաջ հրադարակած լրասվությունը: Ուրաթ օրը՝ ադրի 24-ին, Բայդենը կկասարի իր խոսոնը, եթե վերջին վայրկյաններին իր մսադությունը չփոխի, փոխանցում են վերոիշյալ ադբյուրները՝ ընդգծելով, թե դրանով ԱՄՆ ներկայիս նախագահը կլինի առաջինը: (Առաջինը եղել է **Ռոնալդ Ռեյգանը**:-

Օ.Խ.) Բայդենի հնարավոր ճանաչման անդրադարձած «Ֆրանկֆուրտեր ալգեմայնե ցայթունգը» եւ «Բիլդը» ընթերցողների մեծ բանակ ունեն, եւ նրանց անդրադարձում տաս կարեւոր մի փաստ մասին չի խոսվում:

Երբ որեւէ երկր օսմանյան կայսրությունում հայերի կոսորածը ցեղասպանություն է աստիճանակարգում, ծրագում է Թուրքիայի հետ դիվանագիտական ձգնաժամը, գում է «Ֆրանկֆուրտեր ալգեմայնե»՝ հիտասակելով, որ Հայոց ցեղասպանությունը ճանաչած 30 դեսությունների մեջ ընդգրկված է նաեւ Գերմա-

նիան, որի Բունդեսթագը 2016 թվականի հունիսի 2-ի բանաձեւով ոճիրն աստիճանակարգել եւ վավերացրել է «ցեղասպանություն» եզրույթով: Դրան բնականաբար հետեւել է «ԳԴՀ-Թուրքիա ծանր ֆաղափական ձգնաժամը», փոխանցում է «Ֆրանկֆուրտեր ալգեմայնե»։ «Բիլդը» մեջբերում է Բայդենի հնարավոր աստիճանակարգման դեմ Թուրքիայի ԱԳ նախարար **Մեվլութ Չավուսողլուի**՝ «Հարերթուր» հեռուստալիփի եթերում հնչեցրած զգուցացումը, թե նման հայտարարությունը միայն կկսանգի երկու երկրների հարաբերությունները: ԱՄՆ-ի եւ Թուր-

քիայի հարաբերություններն արդեն լավ վիճակում չեն, գում է «Բիլդը»՝ վկայակոչելով Անկարայի՝ ռուսական S-400 օդային դասոնության համակարգի գումը, ինչդես նաեւ Երողանի՝ Սղիսայի եւ Իրանի հանդեղ ֆաղափականությունը, որ հակառակ է ամերիկյան տահերին: «Բիլդը» էլ հիտասակում է Բունդեսթագի ճանաչումը, եւ այն որակում որդես կարեւոր ազդանեան՝ ելնելով այն փաստից, որ Կայսերական Գերմանիան առաջին համաշխարհային դաստերագում Օսմանյան կայսրության դասնակցից եւ:

ԱՆՈՒՇ ԱՍԼԻԲԵԿՅԱՆ

Արվեստագիտության քննաձև, քառերգի

ՎԱՐԴԱՆ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻ ՈՒ ՄԵՐ ԲՈՂՈՐԻ ԽՈԳՍԵՐԻ ԳԱՐՈՒՆԸ

Պատերազմից հետո հանրային վայրեր գնալու ցանկությունը կորավ, ամեն բացվող օր կենդանի լինելու մեղքի զգացում էր առաջացնում: Սակայն «Նվիրվում է կամավորական կանանց, ովքեր հինգ ամիս անձնվիրաբար աշխատեցին՝ օգնելով մեր զինվորներին եւ իրենց հայրենիքից սահմանված արցախցիներին» գրառումը համացանցում կանչեց «Սարգիս Մուրադյան» թատերախումբի, որտեղ մարտի 18-28-ին կայացավ Վարդան Պետրոսյանի գեղանկարների ցուցահանդես-մերկայացումը, ի դեպ՝ մուսֆն ազատ, իսկ վաճառված կտավների գումարը՝ վիրավոր զինվորների կարիքները հոգալուն ուղղելու նպատակով: Էլ ուրիշ որտեղ, եթե ոչ այս թատերախումբում, որտեղ սնօրեն Ջարուհի Մուրադյանի նախաձեռնությամբ թատերազմի ողջ ընթացքում եւ դրանից հետո անթիվ անհավելի ժամեր են անցկացրել մի խումբ հայուհիներ (այդ թվում եւ՝ անվանի արվեստագետ կանայք): Եվ նրանց կողմից այդ օրերին նաեւ Վարդան Պետրոսյանն է եղել՝ իր խորհուրդներով եւ մերկայությամբ սասարելով, ոգեւնչելով նրանց: Իսկ այսօր նաեւ՝ որդես ընտանիքային, այդ կանանց ձոնել մի աննախադեպ մերկայացում-ակցիա, որն այս ամենից զատ արվեստաբանական մտրույմների լուրջ տեղի է տալիս:

Մասամբ ծանոթ լինելով անվանի դերասանի թատերադերերին, սակայն չլինելով բնավ նրա հավասարիմ հանդիսատեսը՝ անստաբիլորեն նոր Վարդան Պետրոսյանի հայտնաբերեցի: Այստեղ մեմֆ չենք տեսնում կասկածաբան, փառաբանիչ երգիչների ու սուր սարկազմի դերասան-տոմսերներին, Յենիկ Յովհաննիսյանի բնութագրությամբ՝ «թեթեւ, սլացիկ, դյուրաթեփ... ֆրակավոր մի սասանա, էլեգանտ, հղկված միջնա մասների ծայրը» հանդիսատեսին ֆաջ ծանոթ Վարդան Պետրոսյանի բեմական կերպարը: Մեր առջեւ դարձել է մեծահասակ սոնոլ մարդն է, զրուցակիցը: Խիստ կամեային միջավայրի ընդհիվ հանդիսատեսը մոտիկից լսում է արժանի ընթացումը, տեսնում նրա երակների բարախը: Դերասանի հոգեֆիզիոլոգիան այլ բան է բեմից, բոլորովին այլ՝ մեկ-երկու մեթոդներով հանրապրությունից: Ասես արժանի եւ տեսախցիկի հանդիպման ժամ մի բան է, երբ ժամ է այնքան բնական լինել, ինչպես կյանքում, ֆանի որ մի կեղծ նոտա, մի չափազանցված աղբյուր գերխաղ կրառնա ու անհամոզիչ կինոյի: Սակայն չպիտանվեմք, արժանի ամեն դեպքում էր, նա ոչ մի րոպե բաց չի թողնում հանդիսատեսին, ֆանի որ ունի դրամատուրգիա, ասելով: Դարձյալ իր նախընտրած «մեկ դերասանի թատրոն» ժանրի մեջ է, նույն առիթմով, ներքին արժանապատվությամբ, դարձյալ խոսքի արվեստի վարպետ, սակայն մեր իրականությունում ֆիչ սարածում ունեցող (միջնադար արեւմտյան երկրներում ճանաչված կերպարներ շատերն են իր զինքը հաստատել) արվեստի երեւոյթի մի ֆորման: Մտածել է արդյոք դերասանն այս մասին, հանդիսատեսը գիտի, որ բարձրագույն մի թերֆորմանսի է մասնակից չենք կարող ասել: Սակայն այն, ինչ տեսա, լիովին տեղավորում եմ այս ժանրի օրինաչափությունների համատեղում. սարքեր արվեստների համադրում, թայմանակաբանություններից հրաժարում, արվեստային եւ արտասովորականի զուգակցում, ինտերակտիվություն, գա-

ղափարական ընդգծված ասելիք է, իհարկե, ժանրի հասուկ արվեստագետի ինֆուրմացիայով ազատության կարեւորություն:

Փերֆորմանսի ծնունդը համարվում է 20-րդ դարի 60-70-ական թթ., ծննդավայրը՝ ԱՄՆ-ը, ստեղծման դրդապատճառները՝ ֆառաբանական կամ սոցիալական բնույթի բողոք կամ գաղափարական ասելիք, որ հաճախ ընթանում էր փորձով արվեստի թայմանսի: Փերֆորմանսի բնորոշ հատկանիշներից մեկը վայրի ազատ ընթացումն է, այն չի ենթադրում բեմ, կարելու է նախադրել ընթացած տարածք, եւ որդես կանոն՝ դրանք հենց ցուցասահները կամ թատերասրահներն են:

Եվ ահա հանդիսատեսը նշանակալից համաձայն ոչ միայն հայտնվել է ցուցասահում, այլեւ ակամատես է մի մերկայացման, որը միեւնույն ստեղծագործողի թե՛ կերպարվեստի, թե՛ երաժշտության, թե՛ դերասանական արվեստի համաձուլված է: Ահա սրանով Վարդան Պետրոսյանի արարումը եզակի է իր տեսակի մեջ: Զչերը գիտեն, որ դերասանը նկարչական բարձրագույն կրթություն ունի, եւ մասնաճեղ զեղանկարներ է ստեղծել: Այստեղ նաեւ հայտնաբերում եմ, որ նկարիչ-երգիչ-դերասանը նաեւ ճաշակավոր գրիչ ունի (տղագրության է թատրոնում իր «Կալանավոր» գիրք-խոհագրությունը): Նախադրելով գրված սցենարը հասուկ է փերֆորման-

սին (սա չի բացառում տեխնիկն էլ իրավիճակային իմպրովիզներ), հենց այս մերկայացման համար ընտրված երգերը նույնպես իմպրովիզի արդյունքն է, այլ նախադրելով կայացրած որոշում:

Եթե Վիկտոր Գարսմանի մահից ցնցված ու վերջինիս հեծանալու ցուցահանդեսի կտավներով տղավորված ռուս կոմպոզիտոր Մուսորգսկին ստեղծում է իր «Պատերազմի ցուցահանդեսից» հայտնի դաժանմուրային սյուիտների շարքը, ապա Վարդան Պետրոսյանի մեծնշանի արդյունք իր սարքեր փուլերում նկարած կտավներն են, ցնցումը՝ երկրում տեղի ունեցած վերջին արհավիրքներն ու սեփական կենսագրության ծանր իրադարձությունները, ելքը՝ դարձյալ արվեստի լեզուն ու ստեղծագործությունը: Կտավների միջոցով թատերադրելով իր կյանքի փուլերը՝ նա հոգեւոր ճամփորդության է տանում հանդիսատեսին՝ կորուսյալ դրախտի (ադապտացիան եւ ինֆուրմացիան) որոնումներով:

Մինչ ցափուցիկ հանդիսատեսը դիտում է նկարները, թատերասրահի ներսի սենյակից, որն այս թատերադրում կուլիս է ծառայում փաստորեն, հայտնվում է Վարդան Պետրոսյանը՝ մերկայանալով իր վրա կենսորոնացնելով: Նախաբանից հետո դերասանը ֆայլում է ուղիղ դիմացի թատրոն, ու հանդիսատեսը մեկն է շրջվում է ճիշտ հակառակ ուղղությամբ՝ այսպիսով թիկունք դարձնելով այն կտավներին, որոնց ֆիչ առաջ

դեմով է: Այս ֆայլը սկզբում թվում է, թե փոքր-ինչ անհարմարություն է առաջացնում արդեն իր տեղը գրաված հանդիսատեսին, սակայն ասիճանաբար հասկանում ես, որ սա արժանի ընտրած այն գեղարվեստական միջոցն է, որի ընդհիվ նախ՝ ցուցահանդես-փերֆորմանսը դիտում ես սարքեր դիտելուց, երկրորդ՝ չես ընկնում զգացմունքային թմբիկի մեջ, իսկ սա մտածելու համար ամենակարեւոր նախադրաման է, երրորդ՝ շարունակ փոխվում է կողմից ընկեր-հանդիսատեսը, որը նոր հոգեվիճակի առիթ է տալիս, չորրորդ՝ ֆիչ առաջ ամենավերջում կանգնած հանդիսատեսը հանկարծ հայտնվում է ամենաառաջին շարքում եւ մեզ մղում մտրելու՝ որքան համահունչ էր այս կերպը մերկայացման ասելիքի հեծ՝ վերջինները կրառնան առաջինները կամ «ճակատը թիկունք դարձավ եւ հակառակը» (այս մասին մտածել է դերասանը, դարձյալ ասել չենք կարող, սակայն արվեստաբանական տեսանկյունից այս լուծումը գյուն է): Ժամացույցի սլաքի ժես թատերադրում հանդիսատեսի սկզբունքը կարող է հեծնդեռնի թատերադրեսը չսիրողներին դուր չգալ, անգամ խորք ու անհանգստացնող մի բան թվալ, սակայն խաղի թայմանակաբանությունն ընդունած հանդիսատեսի համար դառնում է մերկայացման ընկալման թատրադիք նախադրաման:

Դերասանը թորֆեսիոնալ ուղեվարի (գրիք) ժես խորը վերլուծություններով մեկնաբանում է կտավները, եւ փոքրիկ ցուցասրահի ֆիզիկական տարածքը կորցնում է իրական չափումները, ընդլայնվում, ընդարձակվում, հղկվում կյանքի, կյանքից էլ անդին՝ Աստու եւ անմահության գաղափարի անսահմանությունները: Ինքը համաձայն չէ, ստում է. «Ես ոչ թե նկարներն եմ մեկնաբանում, այլ առիթից օգտվելով՝ մարդկանց հեծ խոսում եմ մեր էսօրվա դարդ ու ցավերից, նրանք դրա կարիքն ունեն, ես էլ»: Եվ որքան բան կա թատերադրում, որքան ասելիք կա մեկ ցուցահանդեսում, որը մեկ այլ թատերադրում տարբեր թատրոնում դիտելու կբավեր, սակայն այս ձեւաչափով մեկ ժամից ավել տեղը գրույց-թատերախաղը ընթանում է դրամատուրգիական կոմպոզիցիոն բոլոր

օրինաչափություններով: Պարզ է դառնում, որ կտավների վերլուծությունն ու արժանապատվությունն ինֆուրմացիայի չեն: Այս ցուցահանդեսում էր դառնում է մերկայացում, եւ չի դառնում: Դառնում է, ֆանի որ կայացել է հանդիսատեսի եւ արժանի հանդիպումը՝ խաղի թայմանաճեղով, սակայն մերկայացում չէ ընդունված իմաստով, չկան բեմի ու բեմառաջի լույսերը, թատրոնի թատրադարձ ձայնային հասուկ տոնայնությունը, չկան հանդիսավորություն, ծափեր ու ծաղիկներ: Կա հարազատ հոգիների գրույց, նույն ցավով, նույն վեճերով բեռնված հոգիների հանդիպում: Փերֆորմանսում կարելու է նաեւ թայմանակաբան հեծափորությունը հանդիսատեսի եւ արժանի միջոց, թեւ ինչ-որ թատերի այն կարող է խախտվել: Թվում է՝ Վարդան Պետրոսյանը ջնջել է այդ սարածությունը, սակայն խորաթափանց հայացքը չորրորդ թատերադրության շարքի տակ հասուկ տեսնում է մերկայացման ընթացքում ասիճանաբար թափանցիկ թատեր կառուցումը, ինչպես ջրի երեսի թաղանթն է, որն իրականում անտեսանելի ու անտեսափելի է, սակայն ֆիզիկայի օրենքներով կա: Ասիճանաբար արվեստի ուժը թելադրում է իր օրինաչափությունները ու մերկայանալու հայացքն ուղղում դեմքի մերս՝ դեմքի սեփական հոգու խորքերը:

Ցուցահանդեսն իր ներքին տրամաբանությամբ մի ֆանի թայմանակաբան մասի է բաժանված: Սկսվում է ձմազմից (մանկություն), որում թատերադրվածն ինքը՝ արժան է: Մեկ կտավի շուրջ կառուցվում է մերկայացման նախադրությունը: Մանկության դրվագները զվարճալի են թատերադրում, որդես սկիզբ ասես հանդիսատեսին գրավելու միտում ունեն: Այդ տրիստապոդիան՝ «Գարուն» (հատուկությունն է սեր), որը լեցուն է վառ գույներով, գեղեցիկ սիլուետներով: Երկրորդ փուլն արժան անվանել է «Գարուն ա, ձուն ա արել», երբ տարադրանքը մուսֆ է գործում մարդու կյանք, եւ վերջինը՝ «Գողգոթա», երբ մարդն սկսում է իմաստավորել տարադրանքը: Կտավների ոճն ու գույները համապատասխանաբար փոփոխվում են: ➡

ՍՎԵՏԼԱՆԱ ԳՈՒԼՅԱՆ

«Եթե բեմադրիչն ապրում է իր ժողովրդի խնդիրներով՝ նրա ֆիլմը կլինի ազգային»

Տեւրիկ Մայլան

Սկիզբը նախորդ համարում եւ վերջ -ինչդեռ եւ ընթացում սցենարները: Եվ առհասարակ, ո՞րն է ձեզ համար լավ սցենարը:

-Դա այն գրական նյութը, թեման, սրամաքանությունը, սրամադրությունը, հուզվածությունն ու «ջերմասիճանն» է, որը մոտ է իմ այսօրվա սրամադրությանը, իմ այսօրվա «ջերմասիճանին»:

-Նկարահանման ժամանակի մեջ ճայրում եք:

-Ո՛չ: Երբեք: Իմ բոլոր ֆիլմերը նկարել են երկու օրերահարձակ՝ Սերգեյ Իսրայելյանն ու Կարեն Մեսյանը: Ես ամբողջովին վստահում եմ նրանց: Տեսախցիկի մեջ նայելու նվազագույն ցանկություն էլ չունեմ: Դրվագ կառուցելը նրանց մասնագիտությունն է: Նրանք գիտեն ինչ ոճը, ինչ գործելու եղանակը: Ես նրանց լիովին վստահում եմ:

-Սիրում եք դուրել նկարել:

-Ո՛չ, փորձում եմ դրամ հնարավորինս կրճատել: Դուրել ինձ մոտ լինում են միայն սեխնիկական դրամներով:

-Նկարահանումների ժամանակ ձեզ վստահ եք զգում:

-Նկարահանումներին սովորաբար գալիս եմ նյութով լցված, այն բանով, ինչ որ միտքն ունեցում եմ: Բայց երբեմն հանկարծ հասկանում եմ՝ մի բան այն չէ, մեկ ուրիշ բան այնպես չէ: Նկարահանումների վերջում ես կիսրոնի մեջ ֆանված եմ լինում, լիովին դասարկված: Ենթադրեմ, երեակայության մեջ դրվագն արդեն դասարկ է, այսինքն՝ նկարահանված: Նկարահանումների ժամանակ դարձվում է, որ դերասանը մտած է, ջերմում է: Դրվագը մի փչ այլ է ստացվում: Կամ էլ սկսում եմ նկարահանել դրվագը, իսկ դեկորի ներկերը դեռ չեն չորացել: Նորից այնպես չէ, ինչպես ես էի որոշել: Դա ինձ «չորացնում է»: Ես ինձ կողոպտված եմ զգում:

-Նկարահանումներից առաջ փորձում անում եք:

-Ո՛չ: Ինձ համար ավելի կարեւոր է, որ դերասաններն զգան իրենց հերոսների դրությունը, այդ վիճակն անցկացնեն իրենց միջով: Մինչեւ նկարահանումները ես շատ եմ սիրում իմ դերասանների հետ, այդ ընթացքում հասցնում եմ ամեն ինչի մասին խոսել, ձեռն հերոսների բոլոր հնարավոր վիճակները: Փորձերի անհրաժեշտություն չենք զգում ո՛չ ես, ո՛չ իմ դերասանները: Մենք այնքան ենք աղբյուրում աղաղակ ֆիլմով, որ սկսում ենք «նույն օրը լինել», մենք մոռանում ենք երանակների եւ ոճաձեւերի մասին: Դերասաններն այնքան են մտերմանում, որ ինձ թվում է՝ եթե այդ դրամին սուզվի մեր արյունը՝ այն բոլորի մոտ նույն խնդիր կլինի:

-Հոգնում եք նկարահանումների ժամանակ:

-Ո՛չ: Նկարահանումների ժամանակ ո՛չ: Հոգնում եմ մինչեւ նկարահանումները: Նկարահանումները սովորաբար սկսում եմ «կողոպտված» եւ դասարկված վիճակում: Մի դերասանի փոխարեն, որին շատ էի ուզում տեսնել ինչ-որ դերում, սիրով եմ նկարել ուրիշին: Արեւ չկա, դեկորներն այն չեն: Դեռ նկարահանումների ընթացքում աշխատանքում եմ, երկրորդ ժամանակում էլ բացվում:

-Եթե հանգամանքներն այնպես դասավորվեն, որ անհրաժեշտ լինեն մասնագիտությունը փոխել, ո՞րը կընտրեիք:

-Կինոն ինձ համար դարձաբան մասնագիտությունն է: Կինոն մեծ թվով մարդկանց հետ սեփական մեթոդը, զգացմունքները կիսելու հնարավորություն է: Ես միտք զգում եմ դրա կարիքը: Հավանաբար դա կլինի մի մասնագիտություն, որն ինձ կսար այդ հնարավորությունը, գրականություն թե գեղանկարչություն՝ չգիտեմ:

-Վերջին տարիներին ձեզ ո՞ր ֆիլմն է հասկալիս դուր եկել:

-Բոլորովին վերջերս կրկին դիտեցի Չարլի Չապլինի ֆիլմերը եւ նորից սիրահարվեցի դրանց: Նա ինձ ամենամոտն է: Հասկալիս «Բեմեզրի լույսերը» եւ «Մեծ ֆաղափ լույսերը»: Կինոյում կան անուններ, որոնց տաղանդի առջեւ գլուխ եմ խոնարհում՝ Բերգման, Ֆելինի, Տարկովսկի: Բայց նրանց մոտ ես «գեր» կամ «թեր» եմ տեսնում: Դա ինձ խանգարում է: Չապլինի մոտ ամեն ինչ հավասարակշռված է, ամեն ինչ կասարյալ:

-Ես գիտեմ, որ ձեր ստեղծագործական կյանքում մեծ տեղ է զբաղում ձեր «երիտասարդ զավակը»՝ Կինոդերասանի թատրոնը: Այդ թատրոնի ներկայացումներին դասիճիճ միտք լինում է: «Թունանյանի հեփաթները» բեմադրությունը մեծ իրադարձություն է երեւանի մշակութային կյանքում: Այնպիսի զգացում է, որ մեր ֆաղափն այդ ուրախ, հեզմանակ, զվարթ, ինչ-որ խայտաբղետ երեսույթն էր ղայկասում:

-Ամեն ինչ դուրս է: Մեր թատրոններում ինչ-որ կերպ արմատակալել է վեբ-մոդերնիզմը: Եվ հանկարծ... կարկասած վերմակ (բեմադրության մեջ միակ ձեւավորումը կարկասած վերմակն է): Մենք բոլորովին այլ ոճ ենք առաջարկում՝ միակը, անմիջականը եւ դրանով հանդերձ՝ բացառապես գեղարվեստական: Մեր դերասանները դարձաբան թատրոնի աշխատողներ չեն: Նրանք մեծ, համերաժի, ամուր ընթացիկ անդամներ են:

-Հենրիկ Մայլանի գլխավորությամբ:

-Կարելի է եւ այդպես:

-Աղասի Այվազյանի անունը հանդիպում է ձեր համարյա բոլոր ֆիլմերի մակագրերում...

-Ինձ ու Աղասի Այվազյանին կաղում է ավելի մեծ բան, քան ընկերությունը: Ես եւ Աղասին անբաժան ենք դեռ Հայրենական դարձաբանի ժամանակվանից: Այդ տարիներին Աղասիի հետ գործարանում խառն էինք աշխատում: Այնտեղ դասեր էինք տալիս մանուկներին: Բայց մենք այնտեղ զբաղվում էինք մասնագիտական արհեստներով միջոցը, սկսեցինք հրատարակել ձեռագիր «ԱԼՈ» դարձաբանականը: Մենք եւ հեղինակ էինք, եւ խմբագիր, եւ նկարիչ: Մենք զարմանալիորեն, կես բառից իրար հասկանում էինք: Այն ժամանակ, իհարկե, նույնիսկ դասեր տալուց ելնել կարող, որ միասին աշխատելու ենք կինոյում:

-Ամենաառաջ մարդկային ո՞ր հասկանիչներն են գնահատում:

-Եթե մարդ հուճկո՞ր զգացում ունի, ես նրան շատ բան կընեմ:

-Ուսանողների հետ աշխատելիս հաճույք ստանում եք:

-Ո՛չ թե դարձաբան հաճույք, այլ մեծագույն հաճույք: Ես դարձաբաններ եմ ունենում, որոնք երբեմն մի ֆանի տարի եմ տեսնում:

-Հենրիկ Սուրենյանի, ինչո՞ւ է ձեր մակարդակի կինոբեմադրիչը դարձաբաններ ունենում:

-Միտք չէ, որ դարձաբաններն առարկայական են: Ինչեւ, վերադառնալով ուսանողներին: Դարձաբանների ժամանակ ես ամբողջովին մեկուսացած եմ ստեղծագործական գործընթացից: Ըստ իս, եթե մարդ գոնե մեկ անգամ զննվել է ստեղծագործական գործընթացում՝ ցանկացած տարիքում, վեց թե 60, նա այլեւս երբեք չի կարող դրանից հրաժարվել, անկախ այն բանից, թե ինչ է անում՝ ֆիլմ է նկարահանում, նկարում է, թե երաժշտություն է գրում: Եթե ես զբաղված չեմ նկարահանման հրադարակում՝ «ստեղծագործում» եմ լսարանում, ուսանողների հետ դարձաբանների ժամանակ: Տասնյակ երիտասարդներ մտած են իմ շուրջը, եւ չորս տարի ընթացքում մենք ստեղծագործում ենք: Նրանք ընդօրինակում են իմ փորձը, գիտելիքները, զգացմունքները: Եվ ես ոչ միայն սովորեցնում եմ նրանց, ես ինքս էլ եմ սովորում: Սովորում եմ երիտասարդությունից, որն ավելի սերտորեն, անփակելի է կապված աշխարհին: Եվ այդ գործընթացը միաժամանակ է ընթանում՝ սովորեցնում եմ եւ սովորում: Գուցե հենց այնտեղ աղբյուր եմ այն զգացումները, որոնք ինձ տրված չէ որեւէ այլ տեղ աղբյուր: Հենց այստեղ եմ բեմադրում բոլոր այն ներկայացումները, որոնք այս կամ այն դարձաբանում չեն կարողացել բեմադրել: Ես թատրոնից եմ եկել կինո: Բայց երեակայության մեջ ես ստեղծեցի ուրիշ, իմ գեղեցիկ թատրոնը: Այդպիսի թատրոնում ես հաճույքով ներկայացնում եմ կրթնադրերի: Ես կնախընտրեի աշխատել փոքր, լավ թատրոնում, քան թե մեծ, ամենալավ կինոարվեստանոցում:

-Կարծում եմ՝ չեմ սխալվի, ասելով, որ ձեր ֆիլմերում երաժշտությունը շատ կարեւոր տեղ է զբաղեցնում: Դա հասկալիս նկատվում է «Հայրիկ» կինոնկարում, որը, ինչպես շատ ֆունդամենտներ գրում էին ֆիլմի առաջին ցուցադրումից հետո, հայ կինոյում նշանակալի դարձավ: Կինոֆիլմում հնչող երգը ստացավ իր անկախ կյանքը:

-Ըստ սցենարի՝ երգը գիտեք միայն գլխավոր հերոսի հայրը: Հենց նա էլ այն կասարում է տեսարաններից մեկում: Իրականում դիտողները լսում են Հայրիկ Սուրենյանի ձայնը: Ընդ որում, ինչպես նա է խոսում, այն ծնվել է Բաղրամյան դրոշմայով զբոսնելիս, նկարահանումների միջեւ ընկած ընդմիջման ժամանակ:

-Չե՞ք ավստում, որ ձեր աղջիկ զնայ ձեր հետքերով:

-Ո՛չ: Չեմ ավստում: Բայց շատ կարեւոր է, թե այդ «հետքերը» նրան ո՞ր կիսացնեն: Նա շատ խելացի եւ զգացմունքալից աղջիկ է, հունորի ուժեղ զգացումով:

Շատ լավ նկարում է: Չեմ սիրում, երբ ծնողները գովում են երեխաներին: Հիմա խոսում եմ նրա մասին, ինչպես հայրը՝ դստեր, իսկ որդես կինոբեմադրիչ խոսում եմ որդես մի մարդու մասին, որն իրեն դասարանում է աշխատանքի եւ արվեստի համար: Իսկ արվեստի աշխարհից ավելի գեղեցիկ աշխարհ չկա:

-Այժմ ինչի՞ վրա եք աշխատում:

-Արդեն վերջացել է սցենարի գրման աշխատանքը, եւ շուտով կսկսվի նախադրարարական օրացումը: Սցենարը գրված է հիաստանից գրող Վահան Թոթոբեկյանի դրամատիկ հիման վրա: Դեռ վերջին տարի է ունենում գավառական փոքր ֆաղափ, որտեղ, ինչպես մեկ կաթիլ ջրում, արագորովել են մինչստորագրված Հայաստանի կենցաղն ու բարերը: Ֆիլմի հիմքում սիրո դասություն է՝ սովորական, եւ դրա հետ մեկտեղ՝ մյուսներից ինչ-որ բանով տարբեր: Դա դասություն է մարդու հոգեւոր գեղեցկության մասին: Հերոսի կյանքին հետեւում են մանկությունից մինչեւ հասունություն, ուստի, երեւի թե, այդ դերի համար դեմք է երեք դերակատար վերցնել: Հերոսը ծանր մանկություն է ունեցել: Այդպիսի մանկությունն արհեստաբան էլ նա զգում է հասարակության ասիճանավորման ամենացածր ասիճանին զննվող մարդու կյանքի դաժնությունը: Կյանքը նրան միացնում է իր դեր դժբախտ եւ հասարակության նույն ասիճանում զննվող աղջկա հետ, եւ հենց նրա հետ է նա երջանկություն ու մեծ սեր զգնում: Այս ֆիլմը նման չէ մինչեւ հիմա արածս գործերին: Դա մեղադրանք չէ, ավելի շուտ մեղադրանք մին խառնված կասկածություն է: Ընդհանրապես, ինձ թվում է, որ Թոթոբեկյան ամենաաշխատասիրական հայ արձակագիրն է:

-Ինչո՞վ եք բացատրում դերի հայկական կինո երիտասարդ դերասանների աստիճանի թուլությունը:

-Այո, ճիշտ է: Մեր դերասանների մեջ մեր անունները, դերասանական անհասկանությունները շատ քիչ են: Գուցե ես էլ եմ մեղավոր՝ որդես կինոբեմադրիչ: Սակայն ինձ մոտ դերասանների խնդիրը մի փչ այլ է: Ես դերասանների որոշակի խումբ գիտեմ, որոնք ինձ համար հետաքրքրական են, եւ ես դժվար եմ դուրս գալիս այդ հետաքրքրությունների օրացմանից: Չնայած իմ յուրաքանչյուր մեկ ֆիլմում կա մի մեկ, անհայտ դերասան: Իսկ «Նվազախմբի զոհերը» ֆիլմում ես ու Հենրիկ Մարգարյանը, առհասարակ, 13-14 մեկ, ոչ հայտնի դերասանների էինք վերցրել: Հետո նրանք բոլորը հայտնի դարձան: Ես երբեք դերասաններին չեմ ընտրում ըստ արտաքին հասկանիչների: Ես դեմք է միանգամից զգամ դերասանի մտերմությունը, յուրօրինակ հարազատությունը նրա հետ: Մեր արյան բաղադրությունը դեմք է նույն լինի: Իսկ ինչ վերաբերում է առհասարակ հայ կինոյում դերասանների խնդրին, աղա, իհարկե, հայ կինոյի անցյալի հետ համեմատած, երբ նա իր առաջին ֆայլերն էր կասարում, ժամանակի ընթացքում դերասանները դարձել են դասա հետաքրքրական: Հետագայում կասարվեց դերասանների, ըստ իս, շատ վստահավոր, «հայկականացում»: Դա հասկալիս զգալի դարձավ 50-ական թվականներին: Դերասաններին բեղեր, մորուք էին ստանում, երբեմն նույնիսկ բեռանը ծխամորձ էին դնում, եւ դա բավարար էր հայի կերպար ստեղծելու համար: Առաջին հայացքից ոչ մի սարսափելի բան չկա: Ի վերջո, սիմպլիկությունը բոլոր ժամանակներում կինոյում իր որոշակի տեղն է զբաղեցրել: Բայց սիմպլիկությունը հնարավորություն չէր սալիս դրսերով մեր կյանքի եւ կենցաղի ազգային ոգին:

«Եթե բնադրիչն ապրում է իր ժողովրդի խնդիրներով՝ նրա ֆիլմը կլինի ազգային»

ՉԵՐԻՍԱՍԱՐԴ, հիանալի դերասանների՝ դեռ կինո գալու գործընթացը, որը սկսվեց «Պետրո» ֆիլմից եւ Եւրոմակվեց ընդհուպ Զայրեմական մեծ դասերազնը, հանկարծ ընդհատվեց, շրջապատում խզում եղավ, եւ օղակները միացնելու բոլոր ջանքերն արդարյուն էին: Իսկ հիմա ձեռակարգներն ինչ-որ բան արվում է, բայց այդ բոլոր փորձերը ֆիչ արդյունավետ են: Կինեմատոգրաֆիստների միությունում գործում է կինոդերասանի արվեստանոց: Բոլորն աշխատում են Եւրոպայում, խանդավառ, նույնիսկ լուրջ: Բայց դա նրանց լրջությունն է, այլ ոչ թե դրանով զբաղվող ինչ-որ ասյանների լրջությունը: Այդ երեխաները դաստիարակվում են արվեստանոցում՝ ու վերջ: Նրանցով այլևս ոչ ոք չի զբաղվում: Նրանք դառնում են «հաշմանդան»: Ունանց հաջողվում է նկարահանվել դրվագներում, եւ նրանց դերասանությունը դրանով ավարտվում է: Ըստ էության՝ նրանց արդարյունը ոչ ոք չի հետաքրքրում: Ինձ թվում է՝ խնդիրը կլուծեն կինոդերասանի թատրոնը: Մենք արդեն մի ֆանի սարի է խոսում ենք այդ մասին, բայց

գործը խոսքից այն կողմ չի անցնում: Ինչ-որ ասյաններում (անհայտ է, թե ո՞ր) այդ թեմայով խոսակցությունն ավարտվում է՝ խնդիրը բերելով սկզբնական անլուծելիության, անորոշության վիճակին: Բայց չէ՞ որ վաղը, մյուս օրը խոսեն Արախանյանը, Սոս Սարգսյանը, Արմեն Ջիգարխանյանը այլևս չեն կարողանալու որոշակի սարիֆի դերեր կատարել: Դեռ այդ ժամանակ հայկական կինոն աղետի առջեւ կկանգնի:

-Վսահ եմ՝ բազում նամակներ եմ ստանում: Դրանցից հասկալիքս ո՞րն է ձեզ հուզել:

-Ես իսկապես Եւրոպայում եմ ստանում: Եվ դրանցից յուրաքանչյուրն ինձ համար թանկ է եւ հետաքրքրական: Թեկուզ այն բանի համար, որ այն մի մարդուց է, որը մի որոշակի դերի ինձ հետ իր մտքով կիսվելու անհրաժեշտություն է զգացել: Վերջերս ստացածներից ես կառանձնացնեմ երեք:

Չեռիկ Մայան, Շառլ Ազնաւուր, Սոս Սարգսյան, Ալբերտ Սկրչյան

Մեկը մի վրդովված հանդիսատեսից էր, որին դուր չէր եկել ինձ «Նահապետ»: Այն ինձ Եւրոպայում անհամարժեք էր: Ես դաստիարակվեցի նրան, եւ նույնիսկ ուզում էի խոսակցություն ծավալել «Ֆիլմ» թերթի էջերում: Բայց ինչ-որ դժբախտությամբ այն տեղի չունեցավ: Երկրորդ բանից էր: Դա Եւրոպայում ստանալ էր, որի հեղինակը գրում էր, որ

«Նահապետ» ֆիլմը դիտելով՝ իր կյանքում Եւրոպայում եւ հասկացել եւ ազատ արձակվելով՝ կփորձի նորովի ամրել: Նամակում այսուհի սողեր կան: «Ֆիլմի դիտումից հետո մտքումս մեծ անհրաժեշտություն զգացի: Առաջին անգամ մոտ ծագեց մտքումս մասին միտք: Առաջին անգամ՝ բանում անցկացրածս ութ տարվա մեջ»: Նամակն այնքան

ազդեց ինձ վրա, որ ցանկացա հանդիպել այդ մարդուն: Բայց չստացվեց: Եվ երրորդ՝ մի փոքր նամակ երրորդ դասարանում սովորող մի աղջնակից: Շատ հուզիչ, սրտաճարձ նամակ էր: Ես արդեն երկար տարիներ զիջեմ գրում՝ 33 նորակերպից բաղկացած, յուրաքանչյուր ֆիլմ՝ թղթի վրա: Նորածնի առաջին ֆայլերը, առաջին վիճակը, ստացած առաջին «երկուսը», առաջին սերը: Ամեն ինչ առաջին անգամ, ամեն ինչ առաջին դեմֆից: Այս գրումն կփորձեմ դաստիարակել այն բոլոր հարցերին, որոնք սրվել են ինձ ուղղված նամակներում:

-Շատ ցնորհակալ եմ հարցազրույցի համար, Չեռիկ Սուրենովիչ: Ինձ համար Եւրոպայում եր ձեզ հետ հետաքրքրական էր ձեզ հետ զրուցելը: Վսահ եմ, որ ընթացողներն էլ չեն ձանձրանա:

1980 թ.
Ռուսերենից թարգմանեց
ԳԵՎՈՐԳ ԱՍՏՐՅԱՆԸ

ՎԱՐԴԱՆ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻ ու մեր բոլորի հոգսերի գարունը

ՉՈՂԵՆՈՐ վերածննդի թեման, ինչպես որ առաջին՝ մանկություն թեման էր (ձնագնդիկով երեխան), ներկայացված է մեկ կսավով՝ հոր գրկում ուղիղն է, որով ամփոփվում է ցուցահանդեսը: Մի դրվագից դեռ մյուսի միջոցով երգեր են: Շառլ Ազնաւուրի «Բոհեմ» երգի հայերեն թարգմանությամբ, սակայն գրեթե ազնավուրյան հնչողությամբ, հոգու խորքերը թափանցող կատարումը ասես ամփոփում է ցուցահանդես-ներկայացման առաջին՝ «Գարուն» մասի: Զաջորդը Վարդան Պետրոսյանի հեղինակային երգն է, թեև մեր դիտարկմամբ՝ արժեք ազնավուրյան երգերի շրջան Եւրոպայում, որոնք փայլուն են հաջողվում դերասանին:

Նկարչի կերպարը ներկա է բոլոր կսավներում՝ ուղղակի թե անուղղակի կերպով: Երիտասարդության Եւրոպայում հեռուներից է նկարչը, որն իր ներքին տեսողությամբ իրեն Եւրոպայում, գլխարկով, մոտով, ծխամորձով է դասակարգում: Սա արտիստի ընթացած գեղարվեստական լեզուն է՝ արտիստի նմանություն չկա, անձերը ճանաչելի չեն, սակայն կան ընդհանրական սիմբոլներ, ճիշտ ինչպես իր թատերարվեստում: Աչքի են ընկնում վառ գույները, կակոնալ կարմիր է կսավներից մեկում, կյանքն այնքան գունեղ է, երազային ու անհոգ: Սակայն 21 տարեկանում անսպասելիորեն այցելում է հոգեբանական ծերության փուլը, որը կերպարվեստում արտահայտվում է գործ սոներով, կերպարների խեղճ համամասնություններով, դեմոստիկ թեմաներով: Նկարիչը

փաստում է, որ ծերությունը հոգեբանական վիճակ է, եւ կառ չունի ֆիզիոլոգիայի հետ: Այս կսավներում նկարչի ուղիղ-սեղ-սեղ Սողոմոնյանի, սեղ-սեղ՝ Պիկասոյի արվեստն է հիշեցնում: Խեղկասակը սեղմված է շրմային, մարդիկ՝ դասերի մեջ են, հուսաբեկ, նրանք սարքեր ուղղություններով են նայում: Պատին հեծնված կնոջ դիմաց չորեքսթեք երեխան ասես հեռանում է՝ արդարյունը հուշում է արդյոք լինում նրան: Գիմնական լեզուն գրոստակայինն է՝ չափազանցված դիմագծեր ու անհամաչափություններ, խավար արեւ, թեփված դարանոցներ, կորացած մեջքեր, լայնացած աչքեր, թվում է, թե աչքերը ձգում են ու հիմա դուրս կընկնեն ակնակաղիճներից:

Թեմայի սրամաքանական Եւրոպայում ներկայացված է հաջորդ դասին՝ մարտի 1-ն է, ասում է արտիստը, մարդիկ՝ մենք ենք: Սակայն առաջին լույսնում զարմանալիորեն ժողացող կին է՝ երեխան գրկին, զարմարդիկ կնոջ հետեւում են թափված: Ըստ արտիստի՝ Նա Մայր Զայրեմանն է գուցե: Կսավներում կա մերոյա կյանքի ֆաղափական եւ սոցիալական արձագանքը, ֆաղափացիական ընդգծված նկարագրով Վարդան Պետրոսյանն իր արվեստում էլ այդպիսին է:

Նկարչի կերպարվեստի ամենամեծ առավելությունն անսպասելի լուծումներն են, ծանոթ իրավիճակներն ու ասվածաճանցիկ հայտնի դրվագների բոլորովին նոր մեկնաբանությունները: Կանանց թեման ուղեկցում է ներկայացման ողջ ընթացքում: Կինն առաջին կսավներում դասկերպված է որդես ներճանք, սրճարաններում՝ անհոգ կյանքի ընկեր, հոգաբարձ Եւրոպայում կինը նեցուկ է իր զարմարդը գլուխն առել է ձեռքերի մեջ, մինչդեռ կինը կանգնում է, սղասում է, որ զարմարդն իրեն վերագցնի ու Եւրոպայում ֆայլել: Նկատենք՝ կնոջ թեմայի նման մեկնաբանությունը մեր հասարակության համար մեծ համարձակություն է: Զաջորդ՝ «Գողգոթա» թեմայով կսավներում եւս կնոջ մո-

տիվը կարեւորված է: Զարություն առած Ասված առաջինը երեսուն է կնոջը, եւ արտիստը վստահ է, որ մեր իրականության մեջ նույնպես կանայք են առաջինը տեսնելու մեր երկրի հարությունը, մինչեւ զարմարդն ուժ կզցնի իրեն հավաքելու ու կնոջը հետեւելու: Իմաստության ու սեփական կյանքի գողգոթայով անցած արվեստագետի տիմոն համոզում, որը ոչ հակադրվելու, ու ոչ անգամ կասկածելու ցանկություն չի առաջացնում ներկաների մոտ:

Քրիստոսի եւ խաչելության թեման կերպարվեստում թերեւս ամենաչափազանցված թեմաներից է, սակայն այն եւս արտասովոր դիտարկեցից է ներկայացնում մեզ նկարիչը: Ահավասիկ, մի կսավի նկարագրություն՝ խոբոք դասով ավանակին նստած Քրիստոսն է, ձեռքին՝ խաչ: Սակայն Քրիստոսի բռունցքը չափազանցված մեծ է, ասես ոչ թե խաչ, այլ մուրճ է ձեռքինը: Զավասը մուրճի դեմ ամուր ու գորեղ է՝ այն չի ուզում շեղվել արտիստը արդյոք: Միեւնույն ժամանակ՝ այնքան խոնարհ ու գեղեցիկ է ավանակի դեմքը. հավասի հուժկու բազկից ոչ դակաս կարելու է խոնարհությունը՝ այսպես ենք ընկալում ուղեծրը: Մյուս կսավը եւս արտեցնում է մեկնաբանության ինքնատիպությամբ. կսավում խաչելությունն այնքան հեռվում ու փոքր է նկարված, որ գրեթե չի նշանակում, սակայն ուրան երեսութակյան է աշխարհիկը, որ ասես դուրս է ընկնում կսավից (առաջին լույսնում հավանաբար Քրիստոսին խաչած զինվորներն են, որ հոգեւոր իրականությունից իրենց բաժանող վարագույրից այս կողմ գառ են գցում անհոգ):

Եթե փորձենք իզմերի միջոցով բնութագրել Վարդան Պետրոսյանի կերպարվեստը, ապա ըստ մեր հայացքի՝ առաջին Եւրոպայում թե՛ իմդրեսիոնիզմն էլ թե՛ էստետիկոնիզմն արտահայտություն կա, երկրորդում՝ էկզիստենցիալիզմի, սյուրռեալիզմի ու դաժանության թատրոնի սարքեր, երրորդ՝ հեռուդեռնի արտահայտությունն է՝ ձեւի ընդգծված արտասովորություն, նոր դիտարկեց, կոնցեպտուալիզմ:

Արտիստն իր խոսքում հավասարաչափ է բաշխել ծիծաղն ու վիճակը, ծիծաղում չի հասնում սարկազմի կամ երգիծանքի, վիճակը չի հասցնում արցունքների կամ թեւաթափ լինելու ասիճանի: Զանաչափության մեջ են կենցաղայինն ու արվեստայինը, փողոցային խոսքն այնքանով, որքանով որ անհրաժեշտ է մթնոլորտը փոխանցելու, հերոսի բնութագիրը ամբողջական դարձնելու համար: Նրա կողմից ցուցադրված բոլորին ծանոթ սիմբոլներն այս անգամ, սակայն, հոգանցիկ են՝ չհարկվելով խաղով, խաղի ու իրադատումի խիստ միաձուլ սահմանը մոտադասվելով՝ հանդիսատեսին վերհուճից իրականություն է բերում, ծիծաղից մեկնելով դեռ խոսքի վերադարձում: Արտիստը սեփական կյանքի օրինակով դասնում է, որ սառադանքն ու դառնությունը սրվում է մարվելու համար, եւ մարկանց օգնում է սառադանքի լուծող գիտակցված ճանաչել՝ հոգեւոր առաջընթացի համար: Նկատում է՝ բանում հավասար ավելի խորացավ (անգամ բանաստեղծի ընկերների համար Նարեկացի էր կարդում) եւ Աստու կամոփ հիմա ազատության մեջ է եւ Եւրոպայում է սեղծագործել: Զանդիսատեսը արտիստի ուղղորդած ճանադարհով, ասես արտիստային արդյունավետում, երկյուղի միջոցով ճանփորդելով, հասնում է գեղագիտական եւ հոգեբանական վերելքի, ինքնամաքման ու կատարիսի:

Ներկայացման ավարտին սարածության չորս դասի օրինաչափությունը խախտվում է ցուցադրության այն մասում, որտեղից դերասանը ներս էր եկել: Այնտեղ խորե կա, որտեղ խորհրդավոր լուսավորության մեջ կախված էր ցուցադրության վերջին կսավը՝ Զոր թեւի սակ արտիստը սեղավորված, հայացքը հանդարտ ու ժողովրդի, դեռ իր հիտողը ուղղած մանուկ է, որի միջոցով ասես արտիստը ամբողջացնում է ներկայացման ողջ գաղափարախոսությունը՝ չեք մեկնել երկնային արայություն, եթե չդառնաք փոքրիկ երեխաների դեմ: Դերասանից մի դասի հոգեւոր ֆարգչի վերածված արտիստը ցույց է տալիս փրկության ճանադարհը՝ երկնային արծաթագործի դեմ նյութն այնքան այրել ու գցել, մինչեւ մեա մաքուր արծաթը, այսինքն՝ այնքան արտաշարել, մինչեւ հասնել ասվածային սիրո դարգեւին, մինչեւ հոր գրկում մանկանալու փրկարար գաղափարը:

ԱՍՏԴԻԿ ԶՈՎՋԱՆԿԻՍՅԱՆ

Ճաղոնագրի, հայ-ռուսական համալսարանի դասախոս, Բիցոնիական համալսարանի (Ճաղոնիա) այցելող հետազոտող

Հայոց ցեղասպանությունը 19-րդ դարի վերջի եւ 20-րդ դարասկզբի ճաղոնական մամուլում

«Ոչնչացման վսանգի առջև կանգնած Հայասանը», «Յոմիուրի», հունվար 7, 1916 թ.

բայց սովորաբար տեղակայվում էին առաջին էջի գլխավոր ստորագրումների տարածումը եւ միջազգային ստորագրումներով հետաքրքիր ընթացողի համար տեսանելի հասվածում էին: 1894-ից 1909-ը թթ. «Յոմիուրի» օրաթերթում հրատարակվել է մոտ 55, իսկ «Ասահի»-ում՝ 50-ից ավելի հակիրճ հաղորդագրություն կամ անդրադարձ համիդյան ջարդերի, Անգլիայի, Ֆրանսիայի եւ Ռուսաստանի մշակած եւ սուլթանին հանձնած հայկական բարենորոգումների ծրագրի, ինչպես նաեւ դրան հաջորդած ջարդերի, այդ թվում՝ Ադանայի կոտորածի մասին: Լուրերի վերագրերի օրինակներից են՝ «Հայերի կոտորածների զոհերի թիվը հասել է 40 հազարի» («Յոմիուրի», դեկտ. 6, 1895 թ.), «Հայերի ջարդերը նորից սկսվում են» («Յոմիուրի», մարտ 30, 1897 թ.), «Հայերի կոտորածները. Թուրքիան անստուն է Անգլիայի եւ Իսպանիայի հորդորները» («Ասահի», սեպ. 16, 1896 թ.), «Հայերի կոտորածները (Ադանայում)» («Ասահի», ապրիլ 19, 1909 թ.):

Նույն թերթերը, արդեն շատ ավելի ծավալուն անդրադարձներով եւ հոդվածներով, լուսաբանել են նաեւ Առաջին աշխարհամարտի ընթացքում տեղի ունեցած հայերի ցեղասպանությունը: Օրինակ, 1915 թ. սեպտեմբերի 27-ի «Յոմիուրի» հրատարակել է «400 հազար մարդ կոտորվել է» վերագրով հոդված, որտեղ նշել է, որ Թուրքիայում կազմակերպված ջարդերի հետեւանով զոհվել է 400 հազար հայ, 600 հազար էլ կորցրել է տունը եւ ունեցվածքը: 1916 թ. հունվարի 7-ին նույն օրաթերթը «Ոչնչացման վսանգի առջև կանգնած Հայասանը» վերագրով հոդված է տպագրել՝ նշելով 1915-ին սկսված ջարդերի ու տեղահանությունների մասին: Նույնամյան հոդվածներ կամ հակիրճ տեղեկություններ լույս են տեսել մինչեւ 1920-ականների սկիզբը: Նույնադրույթի հոդվածներ եւ հաղորդագրություններ էր տպագրում նաեւ «Ասահի» օրաթերթը, այդ թվում՝ «Կրկին հայերի կոտորածներ» (հոկտ. 14, 1915 թ.), «Հայերը ծովում խեղդվել են» (նոյ. 3, 1915 թ.), «Թուրքիան ժխտում է հայերի կոտորածները» (հունվար 14, 1916 թ.), «Հայերի առաջադրումները» (սեպ. 16, 1918 թ.):

«Թավառ հայերը». Միսսոնի հայերի անդրադարձը հայերի ճակատագրին

Հայերի կոտորածների մասին հոդվածներ են հրատարակել նաեւ մի քանի ամսագրեր եւ թարգմանումներ, որոնցից ուզում են առանձնացնել Իրսոնյա, փիլիսոփա Միսսոնի Հայերի (1865-1940) «Թավառ հայերը» հոդվածը, որը հրատարակվել է 1925 թ. հուլիսին՝

«Գայլո ջիհո (դիվանագիտական հանդես)» թարգմանում: Ստեյն Թարգմանաբար ներկայացնում են հոդվածից որոշ հատվածներ:

«Հայերը, որոնց հայրենիքը Ասիայի հյուսիս-արեւմտյան անկյունում է, այժմ աշխարհի սարքեր մասերում են սփռված եւ չափազանց դաժան ճակատագրի են արժանացել: Մարդու համար հայրենիքից զրկվելուց առավել ծանր բան չկա, եւ հայերը, հրեաների դեպքում, որոնք ազգայնություն ունեն, բայց կարող են մնալ առանց հայրենիքի: Դա հուճարահար խնդիր է: Բայց հայերի դժբախտություններն այսօր չեն սկսվել, դրանք բավականին հին են: Մեկ անգամ չէ, որ Թուրքիայի կամ Ռուսաստանի կողմից հայերը դաժան վերաբերմունքի են արժանացել եւ հուճարահար խնդիրների առջև կանգնեցվել: Թուրքական դիվանագետներն ասում են. «Հայկական հարցը լուծելու համար մենք աշխարհից թե՛ք է բոլոր հայերին վերացնենք»...:

Դեռ ժամերազմից (առաջին աշխարհամարտ) առաջ հազարավոր հայեր գաղթել են այլ երկրներ: Քանի որ մահմեդականները նրանց ջարդերի էին ենթարկում, նրանք ստիպված են եղել փախչել Ամերիկա եւ Բալկանյան թերակղզու երկրներ (1895-1896 թթ.): Սակայն Առաջին աշխարհամարտի տարիներին նրանց ավելի դաժան ճակատագիր էր սպասվում: Նրանց կեսը, այսինքն՝ Թուրքիայի մեկ միլիոն հայեր, երիտթուրքերի շարժումով դավադրության հետեւանով կոտորածների են ենթարկվում: Ինչպես նրանք էին ասում. «Թուրքահայասանը մաքրում ենք իր բնիկ բնակիչներից»: Այսինքն, նրանց

«Հայաստանն առանց հայերի» դավադրությունը իրականություն է դառնում.....»:

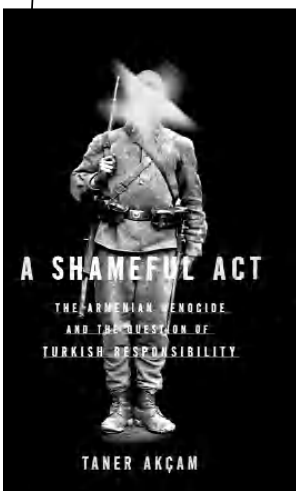
«Պանդոկում հանդիպած հայուհու դասնությունը». Յեղասպանությունից փրկված հայուհին Շիմոդա Բարսկանի «Շյունի հոր»-ում

Լրագրող, Օսկայի «Մայնիցի» օրաթերթի (որն, ի դեպ, 20-րդ դարի սկզբին «Ասահից» հետո ամենամեծ տպագրական ունեցող թերթն էր) գլխավոր խմբագիր Շիմոդա Մասամին (1890-1959), 1926 թ. Շիմոդա Բարսկան գրանուկով հրատարակում է «Շյունի հոր» կոչվող գիրքը, որտեղ ներառված էին հորինված եւ իրական դասնություններ, որոնցից մեկը Բեռլինի դասնություններից մեկում հանդիպած հայուհու մասին էր: Հայուհին նրանց դասնում է, որ ծնվել է Վանում՝ որդես հարուստ հայ ընտանիքի միակ զավակ եւ մինչեւ 16 տարեկան դառնալն անց է կացրել այնտեղ: Սակայն 1915 թ. մայիսին թուրք զինվորները նախ նրանց բանտարկում են, իսկ հինգ օրից հայտարարում, որ տղամարդկանց թե՛ք է տեղահանել: «Բայց ստուն էին, որ տեղահանություն է», դասնում է աղջիկը: «Մենք հետ իմացանք, որ թուրք զինվորները, այնպես ինչպես կասողած շյունի ոհմակը ոչխարների հոտ կտես, մեր տղամարդկանց տարել են Մուրադ գետի ափ եւ փախչելու տեղ չունեցող մարդկանց հրացաններով եւ սվիններով անողոքաբար սղանել են»: Հայուհին այնուհետեւ դասնել է, որ կանանց եւ երեխաներին արտաքին են արտաքական անապատները, ճանապարհին շատերը մահացել են: Ինքը՝ դասնող հայուհին, մի փոքրիկ ֆաղափում որդես հարձ վաճառվելուց հետո կարողացել էր փախչել եւ փրկվել:

Հայերի կոտորածները ժամանակին լուսաբանվել են աշխարհի սարքեր երկրներում, եւ ճաղոնական բացառություն չի եղել: Այստեղ հայերի ջարդերի մասին գրել են ոչ միայն օրաթերթերում, այլեւ սարքեր ամսագրերում եւ նույնիսկ գեղարվեստական գրքերում: Գրքեր, ի սարքերում անգլիական, ամերիկյան, ֆրանսիական կամ ռուսական մամուլի, ճաղոնիայում հայերի ջարդերի մասին լուրերը հակիրճ են եղել եւ հիմնականում չեն ուղեկցվել լուսանկարներով կամ դասնակարգողներով, բայց թե՛ք է փաստել, որ թե՛ համիդյան ջարդերի, թե՛ Հայոց ցեղասպանության ժամանակ այս իրադարձությունները ճաղոնիայում լուսաբանվել են անկողմնակալորեն:

«Հայկական միջադեպից» մինչեւ հայերի ջարդեր. «Ասահի» եւ «Յոմիուրի» օրաթերթերի անդրադարձը հայերի կոտորածներին

«Ասահի» եւ «Յոմիուրի» օրաթերթերը տպագրվում են 19-րդ դարի վերջից եւ ունեն ընթերցողների մեծ բանակ: «Ասահին» հիմնադրվել է 1879 թ-ին եւ 20-րդ դարի սկզբին արդեն ուներ 100 հազարից ավելի տպագրական, իսկ 1874 թ-ին հիմնադրված «Յոմիուրի»-ն 20-րդ դարասկզբին լույս էր տեսնում 20 հազարից ավելի տպագրական: Այս օրաթերթերը, որոնք մի քանի այլ թերթերի հետ միասին համարվում էին (եւ շարունակում են համարվել) «ազգային թերթեր» եւ վաճառվում էին ճաղոնիայի ամբողջ տարածքում, հայերի ջարդերի լուրերը սկսում են լուսաբանել արդեն 1894 թ-ին: Գրքեր է, այս լուսաբանումները հիմնականում սահմանափակվում էին մի քանի անապատներում: Նրանք օտարալեզու լրատվական միջոցներից թարգմանությունների կամ հետադարձի տեսքով,

Շնորհանդես՝ Թաներ Աքչամի «Խայսառակ արարք» գրքի

ՀԲԸՄ աջակցությամբ Newmag-ը հրատարակել է Թաներ Աքչամի «Խայսառակ արարք» աշխատությունը: Թուրք դասնաբանը ծավալուն ուսումնասիրությունից հետո ներկայացնում է մանրակրկիտ մշակված, օսմանյան եւ այլ աղբյուրների առաջադրությամբ աչքի ընկնող աշխատություն, որը նաեւ թուրքական իշխանությանն ուղղված մեղադրանք է: Աքչամը նաեւ հետախույզում է կարեւորագույն հարցը, թե ինչպես Թուրքիան խուսափեց դասնախանութությունից՝ օգտագործելով տարածաշրջանում գերեզմանությունների օգտակարությունը, մեղավորներին դասնելու համար միջազգային հանրության ոչ համարժեք փորձերը եւ թուրք ազգայնականների առաջադրությունները: Հիմա, Արցախյան դասնաբանից հետո, Աքչամի աշխատանքը նույնիսկ ավելի կարեւոր եւ անհրաժեշտ է դառնում: Գրքի շնորհանդեսը տեղի ունեցավ ապրիլի 21-ին՝ ՀԲԸՄ Երեւանի կենտրոնական գրասենյակի դահլիճում:

ՍՈՒՐԵՆ Թ. ՍԱՐԳՍՅԱՆ

դրոճեսուր

Այս երեւոյթի մասին շատ է գրվել: Հասկալիքներ ուր դասնութեան քաղաքում առաջինը ցեղասպանված հայ ժողովրդի մեծ թվով մտաւորականներ են անդրադարձել այդ ցավոտ թեմային: Ավելին, դրա մասին դասնութի ու գրել են մաւել շատ ակնաւորներ ու հրաւիրով փրկվածներ: Այսօր էլ է գրվում ու, վստահ եմ, դեռ շատ է գրվելու: Բայց դասախոսական երկարամյա իմ փորձը ցույց է տալիս, որ ժողովրդի մեծ մասը մեզանում իրականում չի կարողանում բացատրել, թէ ինչն ինչոց է: Սովորաբար երբ հարցնում ես, թէ ինչ է ցեղասպանութիւնը դասախոսանում են՝ 1915 թ. ապրիլի 24-ին թուրքերը կոտորեցին շատ հայերի, եւ սրանով ավարտվում է ամեն ինչ: Նույնիսկ մեծ մասը չեն դասկերացնում, որ զոհերի քանակն էական չէ եւ այլն: Որոշ տարբերութիւններով իրավիճակն ավելի փայլուն չէ մաւել Սփյուռքում:

Եւ ցեղասպանագրէ չեն, բայց հենց այդ դասնութով հայերիս համար ամենացավոտ հիմնախնդրի հերթական տարւիցին ընդառաջ որոշեցի անդրադարձաւ թեմային: Ոճրագործ թուրքերին ու նրանց ոչ դակաս հանցագործ հովանավորներին դասնութեան անարգանքի սյունին զամելու, հրադարակավ դասափետելու փոխարեն այս անգամ ցանկանում եմ հասկալիք երիտասարդ սերնդին հնարավորինս դարգ ու հասկանալի ներկայացնել ցեղասպանութեան իմացութեան այրութեմը՝ որդես խոնարհում մեր մեկուկես միլիոն անմեղ մահասկ-սրբերի հիւսասակին եւ որդեսգի հայ մարդը կարողանա զոնե ընդհանուր եւ հիմնական բնութագրել, թէ ինչ ասել է ցեղասպանութիւն:

Ցեղասպանութիւն հունարեն «ցեղ» եւ «լափներեն» սղանում են եզրութեան համակցութիւն է: Բառաձեւը 1944թ. քաղաքութեան մեջ է դրել հրեական ծագումով լեհ իրավաբան, դրոճեսուր Ռաֆայել Լեմկին: Լեմկինի ընտանիքը հրեական հոլոքոստի զոհերից էր, եւ այս բառաձեւով մա ցանկանում էր նկարագրել ու սահմանել սղանութիւնների ու բռնութիւնների մացիսական համակարգված փաղափականութիւնը, ինչոդես մաւել 1915թ. Օսմանյան կայսրութիւնում հայերի դեմ իրագործված վայրագութիւնները: Ամրագրված է Միավորված Ազգերի Կազմակերպութեան (ՄԱԿ) 1948 թ. դեկտեմբերի 9-ին ընդունված եւ 1951 թ. դեկտեմբերի 12-ին ուժի մեջ մտած «Ցեղասպանութեան հանցագործութիւնը կանխելու եւ դրա համար դասփ մասին կոնվենցիայում»: Ցեղասպանութիւնը սահմանվում է որդես միջազգային հանցագործութիւն եւ ստորագրող դեսութիւնները դարսավորվում են կանխել, ինչոդես մաւել դասփ ցեղասպանութիւն իրականացնողներին:

Կոնվենցիայում ասված է՝ որեւէ ազգային, կրոնական կամ էթնիկ խմբի մասնակիորեն կամ ամբողջութեամբ մտարգրված համակարգված ոչնչացում սղանութեան, մարմնական կամ մտավոր ծանր վնաս դասնութելով, այդ խմբի համար միտումնաւոր այնդիսի կենսատայմաններ ստեղծելով, որոնք հաւարկված են հանգեցնելու նրանց լիարժեք կամ մասնակի փրկական ոչնչացմանը, այնդիսի միջոցառումների դարսարդում, որ կկանխագրելեն այդ խմբի ծնելիութիւնը կամ այդ խմբի երեխաներին հարկադրաբար այլ խումբ տեղափոխելով: Իսկ ամենադարգ բնորոշմամբ՝ երբ մարդուն սղանում են ազգային դասկանելութեան համար...

Ցեղասպանութիւնն ինչոդես ուր կա

Ինչոդես դա արել ու առաջին իսկ հնարավորութեան դեմքում շարունակում են ամել թուրքերը՝ սղանում էին միայն այն բանի համար, որ դիմացինը հայ է ու վերջ:

Վերջին հարյուրամյակում առավել հայտնի են հայերի ցեղասպանութիւնն ու տեղահանումը Օսմանյան կայսրութիւնում 1895-1923 թթ. (Մեծ եղեռն), նրանց ոչնչացումն Ադրբեջանում 1988-1993 թթ. (Մարադայի կոտորած, Սոււզայիթի, Բափլի ու Գանձակի ջարդեր), մացիսական Գերմանիայի կողմից երկրորդ համաշխարհային դաստերագմի ժամանակ հրեաների (Հոլոքոստ), զնչուների եւ խորհրդային ռազմագրեաների ոչնչացումը, Պոլ Պոսի եւ Իենգ Սարիի ռեժիմի որոք 1975 - 79 թթ. երեք միլիոն կամբոջացիների ոչնչացումը, 1994 թ. Ռուսմոդայում զանգվածային ջարդը, որի ժամանակ հուրու ցեղը ոչնչացրեց թութի ցեղից 600000 հոգու, 1995 թ. տեղի ունեցավ բոսնիացիների սղանդը եւ այլն:

Իսկ ի՞նչ է Հայոց ցեղասպանութիւնը կամ Մեծ եղեռնը (թուրք.՝ Ermeni Soyk r m , անգլ.՝ Armenian Genocide): Օսմանյան կայսրութիւնում Առաջին համաշխարհային դաստերագմի եւ հետագա տարիներին՝ 1915-1923 թթ. զանգվածային տեղահանութեան է ենթարկվել եւ բնաջնջվել Արեւմտյան Հայաստանի եւ Օսմանյան կայսրութեան մյուս մահանգների հայ բնակչութիւնը: Այսինքն՝ երիտարական կառավարութեան կողմից հայ ժողովրդի դեմ շարունակաբար իրականացված այդ ցեղասպանական փայլերը, հայրենագրութիւնը, հայութեան ոչնչացմանն ուղղված զանգվածային կոտորածները, էթնիկական զտումները, հայկական դասնամշակութային ժառանգութեան ոչնչացումը, ինչոդես մաւել ցեղասպանութեան ժխտումը, դասախոսանակութիւնը եւ նոր ցեղասպանութիւններ իրականացնելու խրախուսամք, անվանվում է Հայոց Մեծ եղեռն կամ Հայոց ցեղասպանութիւն: Միջազգային առաջին արձագանքն այս իրադարձութիւններին 1915թ. մայիսի 24-ի Ֆրանսիայի, Ռուսաստանի եւ Մեծ Բրիտանիայի համատեղ հայտարարութիւնն էր, որտեղ հայ ժողովրդի նկատմամբ կատարված բռնութիւնները բնորոշվեցին որդես «հանցագործութիւն մարդկութեան եւ փաղափալթութեան դեմ»: Կողմերը կատարված հանցագործութեան համար դասախոսանաւու էին համարում թուրական կառավարութեանը:

Կարելու է իմանալ մաւել, թէ ինչոդես իրագործվեց Հայոց ցեղասպանութիւնը: Երբ սկսվեց Առաջին համաշխարհային դաստերագմը, երիտարական կառավարութիւնը, ջանալով դահոդանել թութացած Օսմանյան կայսրութեան մնացորդները, որդեգրեց դանթուրիքի փաղափականութիւնը, այն է՝ հսկայաշաղկապ թութական կայսրութեան ստեղծումը, որդեգրեց արագաբար միմչելու Չինաստան, իր մեջ ներառելով Կովկասի, Միջին Ասիայի բոլոր թութալեզու ժողովուրդներին: Ծրագիրը մախատեսում էր բոլոր ազգային փոքրամասնութիւնների թութագումը: Հայ բնակչութիւնը դիտվում էր որդես գլխավոր խոջընդոտ այս ծրագրի իրականացման ձանադարին: Ըստ որոշ աղբյուրների՝ Հայոց ցեղասպանութիւնը ծրագրվել էր դեռեւս 1910-1911 թթ.-ներին Սալոնիկում տեղի ունեցած ժողովների ընթացումը: Դրանց որոշումներում կարելու էր հայերի փրկական բնաջնջման ծրագիրը, որով միանգամից վերջ կդրվեր Հայկական հարցին, Օսմանյան կայսրութիւնը կազատվեր հայ տարից, դրանով ամբողջ Ամասոլիան կդառնար թութերով բնակեցված միասար երկիր, հայերի հարսութիւնը կդառնար թութական դեսութեան սեփականութիւնը եւ ամենամեծ խոջընդոտի անհետացմամբ ձանադարի կհարթվեր համաթութական զաղափարի իրագործման համար:

Հայոց ցեղասպանութիւնը ծրագրավորված էր դեռ 1911-12 թթ., սակայն երիտարութեան որդես հարմար առիթ օգագործեցին Առաջին համաշխարհային դաստերագմի սկիզբը՝ այն իրագործելու համար: Հայոց ցեղասպանութեան հիմնական կազմակերպիչներն են երիտարութեան առաջնորդներ Թալեաթը, Ջեմալը եւ Էնվերը, ինչոդես մաւել «Հասուկ կազմակերպութեան» դեկավար Բեհաեդդին Շափը: Հայերի ցեղասպանութեանը զուգահեռ Օսմանյան կայսրութիւնում տեղի էին ունեւում աւորիների եւ Պոնտոսի հոյների ջարդերը:

Որման է Հայոց ցեղասպանութեան զոհերի թութը: Առաջին համաշխարհային դաստերագմի մախատեին Օսմանյան կայսրութիւնում աղում էին երկու միլիոնից ավել հայեր: Ծուրջ մեկուկես միլիոն հայ սղանվեց 1915-1923թթ. ժամանակահատվածում, իսկ մնացածները՝ կամ բռնի մահմեղականացվեցին, կամ էլ աղասանեցին աշխարհի տարբեր երկրներում:

Ցեղասպանութեան իրագործման մեխանիզմը: Ինչոդես արդեն ասվեց, ցեղասպանութիւնը մարդկանց որեւէ խմբի կազմակերպված բնաջնջումն է՝

նրանց հավաքական զոյութեանը վերջ դնելու հիմնադասակով: Հետեաբար, ցեղասպանութեան իրագործման համար անհրաժեշտ է կենտրոնացված ծրագրավորում եւ իրագործման ներքին մեխանիզմներ, ինչն էլ ցեղասպանութիւնը դարձնում է դեսական հանցագործութիւն, փանի որ միայն դեսութիւնն է օժտված այն բոլոր ռեսուրսներով, որոնք կարելի է օգագործել այդ փաղափականութիւնն իրականացնելու համար:

Պայմանականորեն Հայոց ցեղասպանութեան զոհերի հիւսասակի օր է համարվում 1915 թվականի ապրիլի 24-ը, երբ Կոստանդնուպոլսում ըստ մախտոք դաստեսված ցուցակների ձերթակալեց մոտ 235 հայազգի մտավորական (հայ գործիչների ձերթակալութիւնները Կոստանդնուպոլսում շարունակվեցին մաւել ապրիլի 24-ից հետո): Հենց այդ ձերթակալութիւններով եւ դրան հետեաւ հարյուրավոր հայ մտավորականների ոչնչացումով սկսվեց հայ բնակչութեան բնաջնջման առաջին փուլը: Որոշ դասնարաններ ցեղասպանական գործողութիւններ եւ, դրանից ելնելով, Հայոց ցեղասպանութեան մասն համարում 1890-ական թվականների Համիդյան կոտորածները, Ադանայի 1909թ. ջարդերը եւ թութական զոհերի գործողութիւնները Հարավային Կովկասում 1918 թվականին:

Հետագայում աշխարհասփյուռ հայերը Ապրիլի 24-ը, Ամենայն հայոց կաթողիկոս Գեւորգ 5-րդի կոնդակով, սկսեցին մշել որդես Հայոց ցեղասպանութեան զոհերի հիւսասակի օր: Հայոց ցեղասպանութեան իրագործման երկրորդ փուլը՝ մոտ 60.000 հայ տղամարդկանց զոհակոչն էր թութական բանակ, որոնք հետագայում զինաթափվեցին ու սղանվեցին իրենց թութ զինակիցների կողմից: Երրորդ փուլը մշանավորվեց կանանց, երեխաների, ծերերի ջարդով ու տեղահանութեամբ դեմի Սիրիական ամադաս: Ցեղահանութեան ընթացում հարյուր հազարավոր մարդիկ սղանվեցին թութ զինվորների, ոստիկանների, փրկական ու չերեգական ավազակախմբերի կողմից: Շատերը մահացան սովից ու համաձարակային հիվանդութիւններից: Հազարավոր կանայք ու երեխաներ ենթարկվեցին բռնութեան: Տասնյակ հազարավոր հայեր բռնի մահմեղականացվեցին: Վերջին փուլը՝ մասսայական տեղահանութիւնների եւ հայ ազգի դեմ իր իսկ հայրենիքում իրագործած զանգվածային բնաջնջումների բացարձակ ժխտումն է թութական կառավարութեան կողմից: Չմայած Հայոց ցեղասպանութեան միջազգային ձանաչման շարունակական գործընթացին՝ Թութիան ամեն կերդ դայարում է Հայոց ցեղասպանութեան ձանաչման դեմ, այդ թվում օգագործելով դասնութեան մեղափոխումներ, փարոզական տարբեր միջոցներ, լրբիինգ եւ այլն:

Այսօր Հայոց ցեղասպանութիւնը ձանաչել եւ դասադարսել են աշխարհի շուրջ 30 երկրներ, ինչոդես մաւել մեծ թվով համաշխարհային կազմակերպութիւններ, ինչոդես օրինակ՝ Եվրոդայի հորհուրդը, Եվրոխորհրդարանը, ՄԱԿ-ի մի փանի հանձնա-ժողովներ, Եկեղեցիների համաշխարհային խորհուրդը եւ այլն: Այդ գործընթացը շարունակվում է եւ փաղափալթ մարդկութեան համար այլեւս կատարված եւ անվիճարկելի իրողութիւն է: Իսկ 2015 թվականից սկսած հայ ժողովուրդը ձանաչմանից թեալիթել է դահանջատիւրութեան շրջափուլը:

ԳՈՋԱՐ ԲՈՏՈՅԱԼ

ՌԴ-ում «Ազգի» հասուկ քոթակից

Ապրիլի 21-ին ՌԴ նախագահ Վլադիմիր Պուտինը Մոսկվայի «Մանեժի» կենտրոնական ցուցասրահում հրապարակել է Դաշնային ժողովին ուղղված իր ամենամյա ուղերձը:

Ռուսաստանի նախագահը սկսեց առողջադասարանը՝ նշելով, որ միլիոնավոր ռուսասանցիներ, որոնք մայրաքաղաքում էին կորոնավիրուսի սարածման դեմ, աշխատեցին արագ, որակով եւ խղճով: Նախագահի կարծիքով՝ կորոնավիրուսը վերջնականապես չի հաղթահարվել եւ մնում է ուղղակի սղառնալիքի, բոլոր սահմաններն անհրաժեշտ է դիտարկել վերահսկողության ներքո: Ընթացիկում, բարեկամությունը, փոխօգնությունն ու համախմբվածությունը Ռուսաստանում առաջին տեղում են, երկիրը միջոց կդառնա աշխարհի ղեկավարներից: Պուտինը ռուսասանցիներին կոչ արեց առավելագույնս մասսայականությանը կատարելու բժիշկների հանձնարարականները համավարակի դեմ դիմելու համար:

ՌԴ նախագահը առողջադասարանից հետո անցավ կրթությանը, սասց, որ ղեկավար է որոշեց անել ղեկավարության դասազբեռում, խոսեց սննդամթերքի մասին: Նշեց, որ ղեկավար է որոշեց անել ղեկավարության դասազբեռում, խոսեց սննդամթերքի մասին: Նշեց, որ ղեկավար է որոշեց անել ղեկավարության դասազբեռում, խոսեց սննդամթերքի մասին:

Պուտինը նախագահից հետո անցավ կրթությանը, սասց, որ ղեկավար է որոշեց անել ղեկավարության դասազբեռում, խոսեց սննդամթերքի մասին:

ՌԴ նախագահ Վլադիմիր Պուտինի ամենամյա ուղերձը Դաշնային ժողովին

որ ղեկավար է որոշեց անել ղեկավարության դասազբեռում, խոսեց սննդամթերքի մասին:

Վլադիմիր Պուտինը իր ուղերձում նոր վճարումներ խոստացավ, օրինակ՝ հողի կանանց ամսական 6000 ռուբլու չափով, դոկտորական արժեքների ծնողներին՝ 10 հազար ռուբլու չափով:

Ուղերձի մեծ մասը՝ մեկ ժամից ավելին, նվիրված էր ներքին, մեծամասամբ սոցիալական հարցերին, իսկ վերջին 20 րոպեն՝ արտաքին փոխարկերին:

Ուղերձում Պուտինը հերթական անգամ անդրադարձավ Արևմուտքին, ասելով՝ եթե որեւէ մեկը փորձի Ռուսաստանի հանդեպ անցնել «կարմիր գիծը», ապա նրանք այնպես կզոհվեն, ինչպես երբեք չեն զոհացել ոչ մի բանի համար»: Պուտինը նշեց, թե կարմիր գիծը Ռուսաստանն է զեւելու ամեն կոնկրետ դեմքի համար:

Պուտինի խոսքում Ռուսաստանը չի ցանկանում այրել կամ սպառնալու, բայց եթե որեւէ մեկը բարի մտադրությունը որոշեց թուլություն ընկալի եւ մտադրվի վերջնականապես այրել, կամ նույնիսկ դառնալ կամուրջները, ապա ղեկավար է իմանա, որ մասսայական կլիմի «արագ եւ խիստ»:

Վլադիմիր Պուտինը ապրիլի 21-ին Դաշնային ժողովին

ուղղված ուղերձում խոսեց նաեւ դարաբաղյան հակամարտության մասին՝ նշելով, որ ՌԴ-ն եղել է Ղազախստանում անցյալ տարվա աշնանը սանձազերծված զինամարտի դադարեցնելու հարցում գլխավոր դերակատար:

Պուտինը խոսեց նաեւ Ռուսաստանի ձգտումն աշխարհում հակամարտությունների կարգավորմանը եւ արդեն շատ բան է արել Սիրիայում իրավիճակի կայունացման, Լիբիայում փոփոխության երկխոսությունը հաստատելու համար: «Ռուսաստանը գլխավոր դեր է խաղացել այն հարցում, որ հաջողվել է դադարեցնել զինված հակամարտությունը Լեռնային Ղազախստանում»,- ընդգծեց Պուտինը:

Պուտինի ուղերձը նախատեսված է 1 ժամ 20 րոպե: Դաշնային Սենատի քաղաքականության կոմիտեի նախագահ Կոնստանտին Կոզլովը նշեց, որ Պուտինը խոսեց Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականությանը վերաբերող հարցերի մասին:

Միջոցառման ավարտին ՋԼՄ ներկայացուցիչներին հնարավորություն ընձեռնվեց հանդիպելու եւ հարցեր ուղղելու ՌԴ Պետդոմայի ղեկավարներին:

ին, որոնք կարեւորեցին երկրի նախագահի ուղերձում նշված մեծածավալ փոփոխությունների անհրաժեշտությունը: Ռուս մի քանի ղեկավարներ էլ ինձ հավաստացրին, որ Ռուսաստանը ամեն ինչ անում է 2020 թ. նոյեմբերի 9-ի եռակողմ հայտարարության դրույթները խստորեն դիտարկելու եւ կյանքի կոչելու ուղղությամբ:

Չիեցնեմք, որ եռակողմ հայտարարության համաձայն՝ Լեռնային Ղազախստանի սահման գծի եւ Լաչինի միջանցքի երկայնքով սեղակայվել է Ռուսաստանի Դաշնության խաղաղապահ զորակազմը՝ 1960 զինծառայողներով, հրաձգային զենքով, 90 զրահամեքենաներով, 380 միավոր ավտոմեքենային եւ հասուկ սեխմիկայով:

Ռուսաստանի Դաշնության խաղաղապահ զորակազմը սեղակայվել է 5 սարի ժամկետով, որից հետո այդ ժամանակահատվածը մեխանիկորեն կերակրված է 5 սարով, եթե կողմերից որեւէ մեկը ժամկետի ավարտից 6 ամիս առաջ չհայտարարի սլայլ դրույթի կիրառումը դադարեցնելու մտադրության մասին:

Մշո հայկական թաղամասի ավերման հարցը քննարկվել է մեջլիսում

Թերթի նախորդ համարում անդրադարձել էին Թուրքիայի կողմից բռնազավթված Մուսաֆաղի հայկական թաղամասի եւ այնտեղ զենվոր վերջին հայկական սան ղեկավարությանը, որը շինարարության ղեկավարում էր անցնում: Մուսաֆաղի առաջ: 156-ամյա այդ սանն ապրում է Երջան Զեթեմը, որի շուրջը էլ ցայսօր կանգուն է երբեմնի հզոր հայկական թաղամասի վերջին փերանը, ավելին՝ նա մեծ աղմուկ է բարձրացրել, որի արդյունքում՝ Թուրքիայի ընդդիմադիր ֆրոնտես «Ժողովուրդների դեմոկրատական կուսակցության» ղեկավարներ Շեվկիմ Զոհրաբյան եւ Գյուլյուսթան Զըրք Զոյլիլիքը Մուսաֆաղի հայկական թաղամասի փերանը սենթի շեղերում բազմաբնակարանային համալիրի կառուցման հարցը շեղափոխել են խորհրդարանի (մեջլիս) օրակարգ: Այս մասին հաղորդում է թուրքագիտական ermenihaber.am-ը: «Նրանք գրավոր հարցում են ուղարկել Թուրքիայի օրակարգի միջոցով եւ փոփոխության մասին: Մուսաֆաղի թաղամասի մասին ղեկավարում են մեծ կանգուն է, գրանցվել է որոշեց «դաշնային»: Նրանք նկատել են, որ չնայած այդ որոշմանը, Մուսաֆաղի ղեկավարները սարիներ ի վեր խոչընդոտեցին է սեղծում եւ թույլ չի տալիս սան սեփականացրելու, որոշեց այն վերականգնել»,- գրում է կայքը:

Չիեցնեմք հարցման մեջ ընդգծել են մի քանի կարեւոր հարցեր, որոնք խիստ ուժազրակ են եւ մեջբերում են սուրեւ: «ա. Մուսաֆաղի թաղամասում մնացած վերջին հայկական շենթը, չնայած որ գրանցված է, ինչո՞ւ չեն կարողանում վերականգնել: բ. Արդյո՞ք Մուսաֆաղի մասին գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքներ կատարվել են: գ. Մուսաֆաղի փերանը գրանցված շենթերից փերան են հայկական եկեղեցիներ:

Չիեցնեմք հարցման մեջ ընդգծել են մի քանի կարեւոր հարցեր, որոնք խիստ ուժազրակ են եւ մեջբերում են սուրեւ: «ա. Մուսաֆաղի թաղամասում մնացած վերջին հայկական շենթը, չնայած որ գրանցված է, ինչո՞ւ չեն կարողանում վերականգնել: բ. Արդյո՞ք Մուսաֆաղի մասին գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքներ կատարվել են: գ. Մուսաֆաղի փերանը գրանցված շենթերից փերան են հայկական եկեղեցիներ:

Չիեցնեմք հարցման մեջ ընդգծել են մի քանի կարեւոր հարցեր, որոնք խիստ ուժազրակ են եւ մեջբերում են սուրեւ: «ա. Մուսաֆաղի թաղամասում մնացած վերջին հայկական շենթը, չնայած որ գրանցված է, ինչո՞ւ չեն կարողանում վերականգնել: բ. Արդյո՞ք Մուսաֆաղի մասին գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքներ կատարվել են: գ. Մուսաֆաղի փերանը գրանցված շենթերից փերան են հայկական եկեղեցիներ:

դ. Վերջին 5 տարում Մուսաֆաղի փերանը վերականգնվել: Որո՞նք են այդ շենթերը եւ ընդհանուր առմամբ ո՞րքան բյուջե է դրանց համար հատկացվել:

ե. Մուսաֆաղի մասին գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքներ կատարվել են Մուսաֆաղի մասին գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքներ կատարվել են:

զ. Կարողա՞նք տեսնել հայկական թաղամասի մասին գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքներ կատարվել են:

է. Այդ շենթի մասին մեր նախարարության կողմից գեկույց

դ. Վերջին 5 տարում Մուսաֆաղի փերանը վերականգնվել: Որո՞նք են այդ շենթերը եւ ընդհանուր առմամբ ո՞րքան բյուջե է դրանց համար հատկացվել:

ե. Մուսաֆաղի մասին գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքներ կատարվել են Մուսաֆաղի մասին գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքներ կատարվել են:

զ. Կարողա՞նք տեսնել հայկական թաղամասի մասին գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքներ կատարվել են:

է. Այդ շենթի մասին մեր նախարարության կողմից գեկույց

Բայրենի՝ Հայոց ցեղասպանության ճանաչմանը սպասում են նաեւ Գերմանիայում

Չիեցնեմք հարցման մեջ ընդգծել են մի քանի կարեւոր հարցեր, որոնք խիստ ուժազրակ են եւ մեջբերում են սուրեւ: «ա. Մուսաֆաղի թաղամասում մնացած վերջին հայկական շենթը, չնայած որ գրանցված է, ինչո՞ւ չեն կարողանում վերականգնել: բ. Արդյո՞ք Մուսաֆաղի մասին գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքներ կատարվել են: գ. Մուսաֆաղի փերանը գրանցված շենթերից փերան են հայկական եկեղեցիներ:

Չիեցնեմք հարցման մեջ ընդգծել են մի քանի կարեւոր հարցեր, որոնք խիստ ուժազրակ են եւ մեջբերում են սուրեւ: «ա. Մուսաֆաղի թաղամասում մնացած վերջին հայկական շենթը, չնայած որ գրանցված է, ինչո՞ւ չեն կարողանում վերականգնել: բ. Արդյո՞ք Մուսաֆաղի մասին գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքներ կատարվել են: գ. Մուսաֆաղի փերանը գրանցված շենթերից փերան են հայկական եկեղեցիներ:

Չիեցնեմք հարցման մեջ ընդգծել են մի քանի կարեւոր հարցեր, որոնք խիստ ուժազրակ են եւ մեջբերում են սուրեւ: «ա. Մուսաֆաղի թաղամասում մնացած վերջին հայկական շենթը, չնայած որ գրանցված է, ինչո՞ւ չեն կարողանում վերականգնել: բ. Արդյո՞ք Մուսաֆաղի մասին գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքներ կատարվել են: գ. Մուսաֆաղի փերանը գրանցված շենթերից փերան են հայկական եկեղեցիներ:

Չիեցնեմք հարցման մեջ ընդգծել են մի քանի կարեւոր հարցեր, որոնք խիստ ուժազրակ են եւ մեջբերում են սուրեւ: «ա. Մուսաֆաղի թաղամասում մնացած վերջին հայկական շենթը, չնայած որ գրանցված է, ինչո՞ւ չեն կարողանում վերականգնել: բ. Արդյո՞ք Մուսաֆաղի մասին գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքներ կատարվել են: գ. Մուսաֆաղի փերանը գրանցված շենթերից փերան են հայկական եկեղեցիներ:

Չիեցնեմք հարցման մեջ ընդգծել են մի քանի կարեւոր հարցեր, որոնք խիստ ուժազրակ են եւ մեջբերում են սուրեւ: «ա. Մուսաֆաղի թաղամասում մնացած վերջին հայկական շենթը, չնայած որ գրանցված է, ինչո՞ւ չեն կարողանում վերականգնել: բ. Արդյո՞ք Մուսաֆաղի մասին գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքներ կատարվել են: գ. Մուսաֆաղի փերանը գրանցված շենթերից փերան են հայկական եկեղեցիներ:

Չիեցնեմք հարցման մեջ ընդգծել են մի քանի կարեւոր հարցեր, որոնք խիստ ուժազրակ են եւ մեջբերում են սուրեւ: «ա. Մուսաֆաղի թաղամասում մնացած վերջին հայկական շենթը, չնայած որ գրանցված է, ինչո՞ւ չեն կարողանում վերականգնել: բ. Արդյո՞ք Մուսաֆաղի մասին գույքազրան արժեքների գույքազրան արժեքներ կատարվել են: գ. Մուսաֆաղի փերանը գրանցված շենթերից փերան են հայկական եկեղեցիներ:

ԶՐԻՍՏԻԱՆ ՄԱՍԸ

Կկարողանա՞ արդյո՞ք Բայրենը կանգնեցնել Երդդանի նեո-օսմանյան ծավալադաճությունը

Արեւմուտքի հակամարտության գոտիներից դուրս մղելու եւ Մերձավոր Արեւելքում Դոնալդ Թրամփի Ամերիկայի թողած բացից օգտվելու ընդհանուր ցանկությունը:

Այսօր երկու հարց է ծագում. արդյո՞ք Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտությունը կնքեց այս աշխարհաբախական անբնական դաշինքի վերջը, եւ արդյո՞ք Վլադիմիր Պուտինը կցանկանա (եւ կկարողանա) շարունակել օգտագործել Թուրքիային՝ ՆԱՏՕ-ն դառնալու համար: Հիրավի, Կովկասում բացելով երրորդ ճակատը Ռուսաստանի դեմ՝ Երդդանը հարցականի տակ դրեց ստատուս փոփոխումը, ինչը Վլադիմիր Պուտինը դաժան էր այս տարածաշրջանում:

Եթե Թուրքիան ուժերի հավասարակշռությունը փոխելու ցանկության հարցում շարունակի համառել, ապա Վլադիմիր Պուտինը, անկասկած, դուրս կգա իր զսպարհությունից: Եվ հակառակումսյան փառաբանությունը այլեւս չի բավարարի՝ փողարկելու համար Անկարայի հետ հարաձուլում տարածաշրջանում:

Իրավիճակը լավ չէ նաեւ Ֆրանսիայի հետ: Հիշեցնենք, որ Ռեջեփ Թայիփ Երդդանը մահմեդական եղբայր է, հետևաբար եւ՝ իսլամիս: Եվ որդես այդդիսին, նրա համար անընդունելի է Եմանյուել Մակրոնի ելույթն Արեւմուտքի ու դրա արժեքների դեմ ելած իսլամիսական համաճարակի:

Եվ այդ ո՞ն է ծաղրում Երդդանի հաղորդակցության սնօրեն Ֆարեթին Ալթունը, երբ հայտարարում է, թե «ծաղրան-

կարների ստոր փաղափակությունը, մուսուլմանների հանդեպ խտրականությունը եւ մկրթությունը կասարկող խուզարկությունները կաղ չունեն խոսքի ազատության հետ»: Այն Երդդանի, որ իր իշխանությունը հաստատելու համար վերացրեց հազարավոր զինվորականների, փաստաբանների, դատավորների, փառաբանական գործիչների, լրագրողների, փողարկիչների եւ այլն... Մի՞թե նա է խոսքի ազատության լավագույն դասեր սկողը:

Նախաձեռնելով Օսմանյան կայսրության վերածնունդը՝ Երդդանը ցանկանում է վիճարկել Մուսաֆա Քեմալ Աթաթուրքի 1924 թվականից սկսված դրած աշխարհիկ ժառանգությունը: Նա ձգտում է հանդես գալ որդես ամբողջ աշխարհի մուսուլմանների լավագույն դասերում եւ սուլթանների առաջնորդ, փորձելով մրցակցել Սաուդյան Արաբիայի հետ, որին նա դասում է հակաթուրքական առանցքի շարժում, Միացյալ Նահանգների, Միացյալ Արաբական Եմիրությունների եւ Իսրայելի կողմին: Ինչպես Վլադիմիր Պուտինը, նա նույնպես օգտվում է Մերձավոր Արեւելքից ամերիկացիների հեռանալուց՝ մեծացնելու համար իր ազդեցությունն ու տարածաշրջանի ծավալադաճությունը:

Միջազգային աստիճանում այսօրիսի սրման միջոցով Երդդանը նմանակ ունի Ռուսաստանին՝ սնտեսական իրավիճակից. գործազրկությունը հասնում է 13% -ի, եւ այն վերաբերում երիտասարդների 26% -ին: Եվ դուրսի նկատմամբ փրկու-

վում է թուրքական լիբան. այն ասիական, որ Երդդանի տուրջ չկա այլեւս բացարձակ միասնություն՝ չնայած նրա ունեցած բոլոր հնարավորություններին: Նրա վարկանիշը մարում է, նրա իսլամական-դաժանողական կուսակցությունը՝ AKP-ն, դառնալով է 2019 թվականի համայնախորհրդի ընտրություններում դաժանություն կրելուց հետո, նրա նախկին վարչապետ Ահմեդ Ղավուբօղլուն եւ Էկոնոմիկայի նախկին նախարարն անցել են ընդդիմության կողմը: Եվ եթե 2023-ի հունիսին նախատեսված նախագահական եւ խորհրդարանական ընտրությունները տեղի ունենային այսօր, ապա նա կդարձվեր իր հանրապետական մրցակից Էրեմ Իմամօղլուից, որ նրանից խլել էր Սամբուլի փառաբանությանը, որը 25 տարի իսլամական-դաժանողականների ձեռքին էր:

Իր երկրի ներսում լինելով աննախադեռ չափով թուլացած, Երդդանը փորձում է վերագրել իրեն՝ բազմադասերով սադրաբաններն ու անդաժանությունները միջազգային հարթակներում: Սակայն այժմ մի հարց է դրվում նրա առջև. արդյո՞ք Ջո Բայդենի իշխանության գալը կստի նրան վերանայել Թուրքիայի արտաքին փառաբանությունը՝ երկրի ներսում իր համար այսօրվա կարեւոր դաժան:

Մեկ տարի առաջ Ջո Բայդենը Երդդանին անվանեց «ավսոկրատ» եւ խոստացավ աջակցել թուրքական ընդդիմությանը: Իսկ վերջերս, Լեռնային Ղարաբաղում Թուրքիայի նախագահի միջամտության ժամանակ, Բայդենը «անդաժանաբանասու» անվանեց Երդդանի ռազմատեղի հեռուստաբանությունը՝ ընդհուր սիրիացի ջիհադիս վարձկանների օգտագործումը հայ բնակչությանն ահաբեկելու համար:

Այսօրվա իրավիճակում Երդդանն իրեն խաղաղամիտ է ներկայացնում, սակայն չի ցուցնում իր խաղաղականությունը: Ինչպես միշտ: Նա հույս է դնում այն բանի վրա, որ Ջո Բայդենն, իր բոլոր նախորդների նման, կդաժանի Թուրքիայի հետ իր հարաբերությունների կայունությունը, որդես չթուլանա Ասլանյան դաշինքը, որը Թուրքիայի տարածումն ունի մի փայլուն միջուկային մարտազինակներով հրթրոններ:

Ֆրանսերենից թարգմանեց ԱՐՈՒՍՅԱԿ ԳՐԻՆՈ ԱՄԵՐԻՆՅԱՆԸ Միստերոն, Ֆրանսիա

Թուրքիան Հայոց ցեղասպանությունը ժխտող խորհրդածողով է անցկացրել

Թուրքիայի նախագահ Երդդանի հրահանգմամբ՝ ապրիլի 20-ին Հայոց ցեղասպանությունը ժխտող միջազգային գիտաժողով է անցկացվել: Այս մասին հաղորդում է ermenihaber.am-ը՝ հղում անելով Hurriyet-ին:

Ըստ Թուրքիայի նախագահականի հանրային կառույցի վարչության տարածած հայտարարության, գիտաժողովն անցկացվել է 3 օրվա ժամկետով: Դրանք ունեցել են իրենց ղեկավարներն ու առանձին խորհրդեր:

Առաջինը՝ «1915-ի իրադարձություններն ու հայկական հարցը դաժանական գործընթացում», անցկացվել է Թուրքիայի դաժանների ու բորսաների միության Տնտեսագիտական ու Տեխնիկական համալսարանի ռեկտոր Յուսուֆ Սարընայի ղեկավարությամբ: Այս դաժանի հիմնական բանախոսներից էր նախագահ Ռեջեփ Երդդանի գլխավոր խորհրդական Սեյթ Սերքեչլիը, որ հայտ-

նի է ցեղասպանությունը ժխտող մի շարք կոնֆերանսների կազմակերպմամբ:

Երկրորդը՝ «1915-ի դեմոկրատիկ միջազգային իրավունքի տեսանկյունից». մասնակցել են ԱՄՆ-ում հայերի կողմից բացված դասավարությունների ժամանակ թուրքական կողմի համար դաժանական փաստաբանի ծառայություններ մատուցած Դեյվիդ Սոլցմանը եւ այլ իրավաբաններ:

Երրորդը՝ «1915-ի դեմոկրատիկ անդրադարձը մեր օրերի վրա եւ աղաքայի հեռանկարները». մասնակցել են թուրք-ամերիկյան կազմակերպությունների նախկին նախագահ Էրգյուն Քըրքոբալըն, Հարավարեւելյան Եվրոպայի ու Կովկասի ուսումնասիրությունների կենտրոնի (Գերմանիա) սնօրեն Քրիստիան Յոհաննես Յենրիխը եւ այլն:

Գիտաժողովին մասնակցել են ներկայացուցիչներ ԱՄՆ-ից, Ռուսաստանից, Գերմանիայից, Ֆրանսիայից ու Իռլանդիայից: **Գ. Գ.**

Կիպրոսի թուրքական գավթված մասում պաշտոնապես դադարեցվում են Դուրանի դասընթացները

Հյուսիսային Կիպրոսի ինքնառաջարկ թուրքական հանրապետության սահմանադրական դասարանի որոշմամբ՝ դադարեցվել են արգելվել են Դուրանի դասընթացները՝ աշխարհիկ սկզբունքների հակասման հիմնավորմամբ: Որոշումը Թուրքիայի բարձրագույն դատարանում ու հասարակական լայն շրջանում արժանապատիվ օրենքի հեղինակներին: Առավել ծայրահեղ սրամտություններ են ստեղծվել մուսուլմանական մուլեռանդ քաղաքացիների մոտ:

Օրինակ՝ Թուրքիայի նախագահականի հանրային կառույցի վարչության ղեկավար Ֆահրեթին Ալթունը Twitter-ում գրել է, որ դասարանի վճիռը «գաղափարական եւ դոգմաթիկ մեծ արդյունք է»,

ինչպես նաեւ «վսանգավոր խաղ Կիպրոսի թուրքերի հանդեպ».

«Աշխարհիկությունը նման մակերեսային եւ սխալ ձեռով մեկնաբանելը հիմնարար իրավունքներն ու ազատությունները վերացնելու ուղղված փայլ է: Լայիցիզմը երաշխավորում է դավանանքի ազատությունը եւ այն չեն կարող օգտագործվել որդես կրոնական կրթությունն արգելող գործիք», ընդգծել է դատարանի միաժամանակ ղեկավար, որ «այդ սխալ որոշումը սղառնում է Կիպրոսի թուրքերի գոյությանն ու միասնությունը» եւ հավելել, որ այն անընդունելի է իրենց համար: Նա հանդգնում է հայտնել, որ որոշման ժամկետը դաժանական չէ ընտրված եւ լուրջ կասկածներ է հարուցում: **Գ. Գ.**

Թուրքական սերիալում ցուցադրված ֆաբրիկայում Արցախը եւ Ադրբեջանը ներկայացվել են որդես Հայաստան

Մինչ Թուրքիան ու Ադրբեջանն ամենուր բարբառում են «Մեծ Թուրանի» մասին, ակտիվ կերպով սարածում են այդ մտածածին ղեկավարության ֆաբրիկայում «ջնջելով» անգամ դասական Հայաստանի վերջին դասառիկը՝ Հայաստանի Հանրապետությունը, բոլորովին այլ ոլորտում Ադրբեջանը ներկայացվում է որդես Հայաստան: Իհարկե, այդպիսի արձանագրությունը ոչինչ չկա, որովհետև ոչ միայն Ադրբեջանը, այլև Թուրքիան հիմնվել են բնիկ հայկական հողերի վրա, միակ արձանագրությունն այն է, որ ֆաբրիկայի հեղինակները թուրքեր են:

Մային ֆաբրիկայում է, որում Արցախի Հանրապետության, Ադրբեջանի եւ Հայաստանի հանրապետության սարածների վրա գրված է Armenia (Հայաստան): Բացառիկ ճշմարտություն, որը հիստորիայի այլ քաղաքացիները թուրքերի ու նրանց փոքր եղբայրների մոտ: Վերջիններս սեղի ունեցածը որակել են որդես սեխնիկական լուրջ սխալ, որին սերիալի աշխատակազմը ոչ միայն չի արձագանգել, այլև որևէ դարձաբանում չի սվել:

Գ.Գ.

Ի ՀՈՒՆԵ

Լիլյանա Մկրտչյան (1938-2021)

Փարիզում մահացել է ռուսագիր լրագրող, գրականագետ Լիլյանա Մկրտչյանը, որն առավելապես ճանաչված էր որդես Ֆրանսիայի լավագույն ռուսալեզու ուղեվարներից մեկը:

Համալսարանական կրթությունն ստանալով Մոսկվայում՝ Մկրտչյանն աշխատել է «Ենցիկլոպեդիա» հրատարակչության գրականության եւ լեզվի բաժնում որդես գիտական խմբագիր, վարել Ֆրանսիայի եւ Իտալիայի գրականության բաժնիները, գրել բազմաթիվ հոդվածներ ռուսական «Գրական հանրագիտարանի» եւ «Հանրագիտարանային բառարանի» համար: 1989-ին Փարիզում դառնալով Լիլյանա Մկրտչյանի «1920-1939 թթ. ռուս գրականությունը. առաջին ռուսական սարագրության գրականությունը» թեմայով: Փարիզում ծառայել է գրական գործունեությունը «Ռեբեր» հանրագիտարանում, որի էջերում հեղինակել է 244 հոդված ռուս գրականության եւ արվեստի մասին: Եղել է Մոսկվայի լրագրողների եւ Լրագրողների եվրոպական միությունների անդամ: 1999-ին ավարտելով Փարիզի Ջրասուցողության դպրոցը՝ աշխատել է որդես ուղեվար:

Լիլյանա Մկրտչյանը ողջ կյանքում ուսումնասիրել է Ֆրանսիայի դասունությունն ու մշակույթը, հավատել երկրի յուրաքանչյուր ժողովուրդի ավանդույթներին:

Ինչ էլ սեղական առանձնահատկությունների մասին հետաքրքիր էր նյութեր, կատարել հեղինակային ուղեւորություններ՝ հաղորդելով իր գիտելիքներն ու սերը սյուլ ժողովուրդների հանդեպ:

Լիլյանա Մկրտչյանի հետ վերջին հրատեւոյ կայացավ ադրիլի 16-ին, Փարիզի Ս. Հովհաննես Մկրտչի հայկական եկեղեցում: Ա. Բ.

Հեղինակային հուշ-ցերեկույթ՝ նվիրված Արցախյան երկրորդ պատերազմում Կարբիի հերոս նահատակներին

Կարբիի Վ. Թեմյանի միջնակարգ դպրոցում մարտի 30-ին կայացած հեղինակային հուշ-ցերեկույթը յուրօրինակ հարգանքի տուրք էր՝ ուղղված Կարբիի հերոս նահատակներին, նրանց ծնողներին եւ հարազատներին:

Պատերազմը բաց վեր է բոլորիս հոգում: Մեզանից յուրաքանչյուրի դարձնել է հիշել եւ անմահացնել նահատակների հիշատակը:

Միջոցառմանը ներկա էին նաեւ զոհերի ծնողներ եւ հարազատներ:

Աշակերտների շնորհիվ հնչած երախտի եւ գնահատանքի խոսքերը ունեին մեկ նպատակ. թեթեւացնել նահատակների մեծավորների վիշտը, արժեւորել նրանց սխրամիտ, հավաստիացնել, որ հանուն հայրենյաց նահատակվածները ոչ թե մահանում, այլ անմահանում են: Նրանք ադրում են ներկա սերնդի եւ գալիք սերունդների դասնական հիշողությանը մեջ:

Յուրաքանչյուր դարձվոր ենք թեթեւացնել զոհված ազատամարտիկների ծնողների եւ հարազատների ծանրագույն վիշտը, հոգեբանական նեցուկ լինել նրանց:

Միջոցառմանը մի յուրօրինակ գրական-երաժեշտական ցերեկույթ էր, որը կառուցված էր նույն դպրոցի հայոց լեզվի եւ գրականության ուսուցչուհի **Գայանե Օհանյանի** ստեղծագործությունների ժողովուրդներին:

Խոսքերը չափազանց հուզիչ էր: Հեղինակային բանաստեղծությունների եւ մշակված նյութերի ազդեցությամբ, աշակերտների հիանալի ասմունքի եւ բեմական խոսքի շնորհիվ ներկայացված վերապրեցնելու դասերը նահատակներին, ափսոսանքի, թախտի եւ գնահատանքի սրամարտություններով համակված՝ փորձեցին սփոփել զոհերի ծնողներին եւ հարազատներին:

Դպրոցի սնուրեն սիկին **Ճ. Ավետիսյանի**, կազմակերպչական գծով փոխսնուրեն **Տ. Ռ. Ալեքսանյանի**, ինֆորմացիայի ուսուցիչներ **Վ. Հովհաննիսյանի** եւ **Ա. Մելիքյանի**, կերպարվեստի ուսուցչուհի **Ա. Թամանյանի**, մյուս բոլոր ուսուցիչների անմիջական մասնակցությամբ եւ ջանքերով միջոցառմանը դարձավ կատարյալ:

Ստեղծվել էին զոհերի փառքը հավերժացնող հուշատեղանքներ, դասի թերթեր, սեղի ունեցավ մոմավառություն:

Միջոցառմանը ներկա էին ՀՀ Արագածոտնի մարզպետարանի կրթության, մշակույթի եւ սպորտի վարչության մշակույթի եւ սպորտի բաժնի ղեկավար Սաթեն Ավոյանը, Կարբիի համայնքի համայնքապետ **Պ. Կարո Բաղդասարյանը**, գյուղի զործող Սուրբ Մարիամ Աստվածածին եկեղեցու ֆահանա **Տեր Օհնիկ**, վասակաւոս սնուրեն **Պ. Արսեն Օհանյանը**, գյուղապետարանի, կուլտուրայի սան, մսուր-մանկապարտեզի, բուժամբուլատորիայի մի շարք ներկայացուցիչներ եւ աշխատակիցներ, Կարբիի համայնքի բնակիչներ, աշակերտների ծնողներ:

Խնկարկունով, մոմավառությամբ, խոնարհված եռագույնով եւ թարմ ծաղիկներով Կարբիի կրթության 9թ, 10թ, 7ա, 6բ դասարանների սաները եւ ուսուցչուհի **Գ. Օհանյանը** հարգանքի տուրք մատուցեցին՝ հավերժացնելով Կարբիի գյուղի հերոս նահատակներին՝ հիշելով նրանց անուն առ անուն՝ Դարիբյան Վահե Լեվիկի, Բաղդասարյան Նարեկ Արսյունի, Ավետիսյան Գուրգեն Միխայելի, Օհանյան Արթուր Նիկոլայի, եւ խոստանալով երբեք նրանց բացակա չլինել:

Հավերժ փառք եւ անմահություն մեր հերոսներին:

ԳԱՅԱՆԵ ՕՍՏԵՆՅԱՆ

Ըստ teckbote.de կայքի՝ գերմանաբնակ գրող **Արմին Սենգոյլը** ցանկանում է ֆիլմ նկարահանել Թուրքիայում ֆրիստ-նյայների հետադարձության մասին: Կայքէջը նրան բնութագրում է որդես մի հիմնովին ֆաղափականացված անձնավորություն, որի ծննդյան թվականին՝ 1955-ին, Սամբուլում արմատական իսլամիսները վայրագություններ են իրականացրել նրա ընտանիքի հայ անդամների հանդեպ:

«Թուրքիայում եւ հիմա մեռած կլինեի»

մին Սենգոյլը (իսկական անունը՝ Հյուսեին Սենգոյլ) Գերմանիայում բնակվում է 1982-ից: Տասը տարի է՝ գրում է թուրքական «Միլլիյեթ» թերթում: Կեղծանունով հրատարակել է յոթ վեպ, որոնք անդրադարձնում են Թուրքիայի նորագույն դասունություններին ու նրանց որոշակի իմաստներին: Այսօր նա այլեւս չի կարող մեկնել իր ծննդավայրը, որտեղ նրա անունն արգելված է: Ավելի քան 20 տարի առաջ իր վերջին ուղեւորության ընթացքում նրան ամեն ֆայլափոխի հետեւել է ոսիկանությունը: «Եթե նորից գաս՝ վերջը կգա», ասել են նրան:

Սենգոյլին հուզում է նաեւ թուրքերի սխալ կենսակերպը Գերմանիայում: «Մարդիկ ադրում են այստեղ, բայց հետեւում են Թուրքիայի եղանակին,- ասում է նա:- Ումանք արդեն 50 տարի է, ինչ Գերմանիայում են, բայց գլուխները դեռ Թուրքիայում էլ»: Ինքը ժողովրդավարու-

թյան եւ ազատության ջատագով է, դավանում է ֆրիստ-նյայություն եւ դարբերաբար մասնակցում է բողոքական եկեղեցիների դասարաններին: Ըստ Սենգոյլի՝ «Արաբական երկրներում մարդու իրավունքներ չկան: Փոխարենը ամենուր սարսափ է սիրում: Տասնամյա աղջիկների հետ ամուսնությունն անմարդկային է: Իմ այս խոսքերը ումանց ազդեցիկ են դարձնում: Հավասարեք ինձ, Թուրքիայում եւ հիմա մեռած կլինեի»:

Հենց իրավիճակը թույլ տա՝ Արմին Սենգոյլը ցանկանում է իր սցենարով նկարահանել մի նոր ֆիլմ՝ «Հիսուս» խորագրով: Պատմությունը սեղի է ունենում 1955 թ. սեպտեմբերի 6-ին եւ 7-ին: Դա «Սամբուլի ջարդի» օրն է, որի ընթացքում սեղի ունեցան բարբարոսական անկարգություններ ընդդեմ ֆրիստ-նյայ, հասկապետ հոյն փոքրամասնության, բայց նաեւ հրեաների ու հայերի դեմ: Հետադարձ-

վորներին աստեղ լեցին Թուրքիան եւ աղաւստանեցին տարբեր երկրներում: Ովքեր չկարողացան փախչել, փորձեցին իրենց կրոնը գաղտնի դադարել: Կինոնկարը դասնելու է մի հայ ընտանիքի ճակատագրի մասին, որը ջարդից հետո մնում է Թուրքիայում: Գլխավոր հերոսները երկու եղբայրներ են, որոնցից մեկը Սամբուլի բողոքական եկեղեցու հովիվ է, մյուսը՝ լրագրող: Վերջինս ֆնանդատում է Թուրքիայի կառավարությանը, բանտարկվում է ու խոցանակվում...:

Արմին Սենգոյլն արդեն նկարահանել է չորս կարճամետրաժ կինոնկար, որոնցից «Որտեղ եմ եւ օտար» ֆիլմն արժանացել է Գերմանիայում թուրքերի ինտեգրման հետ կապված հարցերը: Նա կապ չունի կինոարտադրության հետ, այնուամենայնիվ լավասես է, որ հովանավորներ կզանքի ֆիլմի ֆինանսավորման համար: Ա. Բ.

«ԱԶԳ» ՇԱՐԱԹԱԹԵՐԹ
Հրատարակչության L տարի
Հրատարակիչ
«ԱԶԳ» ԹԵԼԵՅՆՍ
սոցիալ-մշակութային
հիմնադրամ
Երևան 0010, Եզնիկ Կողբացի 20/3
e-mail: azg@azg.am,
azgdaily@gmail.com
www.azg.am
Գլխավոր խմբագիր
ՅԱԿՈԲ ԱՆԵՏԻԵՆՆԻ
Հասցեակառուցում (զովազդ)
հեռ. 010 582960
Համակարգչային ծառայություն՝
«ԱԶԳ» թերթի
Թերթի միջոցով ամբողջական թե մասնակի արձանագրությունները տղագիր մասնակցի միջոցով, ռադիոհեռուստատեսությամբ կամ համացանցով, առանց խմբագրության գրաւոր համաձայնութեան խոսի արգելվում են համաձայն ՀՀ հեղինակային իրաւունքի մասին օրենքի:
Գ-տարվ յոթնամսերը զովազդային են, որոնց բովանդակութեան համար խմբագրութեանը դասալսալանատեւին չի կրում:
«AZG» Weekly
Editor-in-chief H.AVEDIKIAN
Phone: 374 010 582960
20/3 Yeznik Koghbatsi st.,
Yerevan, Armenia, 0010